

Osobnosti české penitenciaristiky a jejich přínos sociální pedagogice

Bc. Ladislava Skořepová

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ladislava SKOŘEPOVÁ**
Osobní číslo: **C11095**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:

Téma práce: **Osobnosti české penitenciaristiky a jejich přínos sociální pedagogice**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na pohled do historie penitenciaristiky a penologie a popis jejich teoretických východisek;

- na seznámení se s osobnostmi české penitenciaristiky do roku 1948, osobnostmi v letech 1948 - 1989, osobnostmi současnosti;

- na možnosti uplatnění sociální pedagogiky v rámci penitenciaristiky a penologie.

Součástí práce bude sociologický výzkum zaměřený na zjištění, jaké má vybraná sociální skupina (studenti základní odborné přípravy v Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR) povědomí o práci a působení osobností penitenciaristiky a penologie.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Černíková V., Makariusová V., Úvod do penologie, Most: sociálně právní institut, 1997, ISBN nevedeno

Gruntorád J., Uhl P. – O československém vězeňství

Jůzl M., Olejníček, A. Penologie a penitenciární pedagogika, Úvod do studia předmětu. Brno: Institut mezioborových studií, 2004. ISBN nevedeno

Mařádek V., Lexikon klíčových pojmů z penologie, Opava: vydavatelství Vavrla Pavel 2000, ISBN nevedeno

Uhlík J. Historie věznění a vězeňství v Čechách, Praha: Vazební věznice Praha – Pankrác, 2006, ISBN nevedeno

Uhlík J, Institut vzdělávání VS ČR – Historie vězení a vězeňství v Čechách

Časopis Historická penologie. Praha: Institut vzdělávání – Kabinec dokumentace a historie VS ČR, 2003

Časopis České vězeňství, Vězeňská služba ČR, Praha

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- беру на ве́доміі, же дипломова́ пра́це буде уложена в електроні́ккє подобє в універзітні́м інформаці́ннм сістєму́ доступна́ к на́гляднугі;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ladislava Skořepová

.....
Jméno, příjmení studenta

.....
Podpis

V Brně 19-03-2013

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce na téma „Osobnosti české penitenciariistiky a jejich přínos sociální pedagogice“ je strukturálně řešena a koncipována do dvou částí – teoretické a praktické, ty jsou rozděleny do čtyř kapitol.

Teoretická část se zabývá vývojem českého vězeňství a trestu od prvního tisíciletí do roku 1989 se zaměřením na osobnosti dané etapy. Popisuje vznik Vězeňské služby ČR a její strukturu. Dále se věnuje Koncepti českého vězeňství do roku 2015.

Cílem praktické části bylo zjistit, jaké povědomí mají vybraní zaměstnanci VS ČR o osobnostech české penitenciariistiky a penologie, jejich práci a přínosu pro současné moderní pojetí vězenství a jakým způsobem získali tyto vědomosti.

Klíčová slova:

Historie, koncepce, osobnosti, pedagogika, penitenciariistika, penologie, vězeňství.

ABSTRACT

Thesis on "Personalities of Czech penitentiary and their contribution to social pedagogy" is addressed and structurally divided into two parts - theoretical and practical, they are divided into four chapters.

The theoretical part deals with the development of the Czech prison and punishment from the first millennium in the year 1989 with a focus on the personality of the phase. Describes the formation of the Prison Service and its structure. It also discusses the concept of the Czech Prison in 2015.

The practical part was to find out what knowledge have selected personnel of the Prison of celebrities Czech penitentiary and penology, their work and contribution to the modern concept of prison system and how this knowledge is acquired.

Keywords:

History, concept, personality, pedagogy, penitentiary, penology, prison.

Děkuji panu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D., za trpělivost a velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Děkuji rovněž své rodině a přátelům za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé diplomové práce a které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA – VYMEZENÍ POJMŮ	10
2 HISTORIE VĚZEŇSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH A JEJICH OSOBNOSTI	14
2.1 OBDOBÍ VELKÉ MORAVY	14
2.2 VĚZEŇSTVÍ OBDOBÍ HABSBUŘSKÉ MONARCHIE	17
2.3 UTVÁŘENÍ VĚZEŇSKÉHO SYSTÉMU	20
2.4 MODERNÍ ZÁKLADY VĚZEŇSTVÍ	24
2.5 VĚZEŇSTVÍ V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA (1939 - 1945)	29
2.6 VĚZEŇSTVÍ V OBDOBÍ SOCIALISMU	30
2.7 VĚZEŇSTVÍ V OBDOBÍ NORMALIZACE	33
2.8 VĚZEŇSTVÍ V OBDOBÍ ČESKOSLOVENSKÉ A ČESKÉ REPUBLIKY	38
3 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY	40
3.1 VZNIK VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY	40
3.2 KONCEPCE ROZVOJE VĚZEŇSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE	48
3.3 DEN ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ	50
II PRAKTICKÁ ČÁST	52
4 EMPIRICKÁ ČÁST	53
4.1 CÍL VÝZKUMU	53
4.2 POUŽITÁ METODA VÝZKUMU	53
4.3 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU	54
4.4 ANALÝZA ZÍSKANÝCH ODPOVĚDÍ	55
4.5 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	64
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
SEZNAM OBRÁZKŮ	74
SEZNAM PŘÍLOH	75

ÚVOD

„Každá lidská společnost si vytváří systém způsobů reagování na situace, kdy jsou nedodržovány zásady nebo porušovány její základní normy, hodnoty a je ohroženo jejich fungování či samotná existence.“¹

Téma diplomové práce jsem zvolila na základě svého působení u Vězeňské služby České republiky.

Tato práce by měla být schopna svému čtenáři nastítnit stručný vývoj české penitenciaristiky a penologie se zaměřením na významné osobnosti dané etapy. Diplomová práce je koncipována do dvou částí – teoretické a praktické, ty jsou rozděleny do čtyř kapitol.

V první kapitole se čtenář seznámí s problematikou penologie, penitenciaristiky, sociální pedagogiky, sociální práce, aj. Druhá kapitola se věnuje vývoji českého vězeňství od prvního tisíciletí do roku 1989, kdy dochází k obnově demokratického státu. Práce je dále soustředěna na Výzkumný ústav penologický, který se mimo jiné podílel na propracování teoretických podkladů a metodických základů práce zejména vězeňských pedagogů a psychologů. Třetí kapitola popisuje vznik Vězeňské služby ČR a její struktury. Dále se věnuje Koncepti českého vězeňství do roku 2015 a jejím strategickým cílům.

Cílem praktické části je zjistit, jaké povědomí mají vybraní zaměstnanci Vězeňské služby ČR o osobnostech české penitenciaristiky a penologie, jejich práci a přínosu pro současné moderní pojetí vězeňství a jakým způsobem získali tyto vědomosti.

Celá diplomová práce je zdrojem poznatků o minulosti české penologie a penitenciaristiky, které může uspokojit nejen odborníky z justice a vězeňství, ale i zájemce z řad veřejnosti.

¹ ČERNÍKOVÁ, V. a kol.: *Sociální ochrana – terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, s. 14.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA – VYMEZENÍ POJMŮ

Penologie (z lat. poēna – trest, logicus – nauka) je vědní obor, který lze nejobecněji charakterizovat jako vědu o trestech a trestání nebo také jako vědu o výkonu trestu a jeho účincích. Předmětem jejího zkoumání jsou metody zacházení s pachatelem trestných činů (tedy tresty a způsob jejich výkonu), které co možná nejúčelnějším způsobem dosáhnou korektivní změny chování pachatele tak, aby se mohl integrovat do společnosti jako řádný občan. Penologie zkoumá efektivnost všech druhů trestu, které jsou uvedeny v trestním zákoně. Zvláštní pozornost věnuje trestu odnětí svobody pro specifické právní vztahy, zákonitosti a působení na pachatele, které nastávají při jeho vykonávání.

Penologie se začíná rozrůstat o problematiku penitenciární².

Penitenciaristika - penitenciární nauka (z lat. paenitentia – náprava) je naukou o výkonu a účinnosti trestu odnětí svobody z hlediska obecných a zvláštních podmínek a zejména použitých metod, forem a prostředků nápravně výchovné činnosti podle stupně dosažené nápravy u jednotlivých kategorií odsouzených. Vychází z poznatků vědních oborů aplikovaných na podmínky vězeňství, především z penitenciární psychologie, pedagogiky, sociologie a práva³.

Penitenciární pedagogika je speciální pedagogická disciplína, zabývající se zvláštnostmi penitenciárního výchovného působení vztahující se na všechny kategorie odsouzených ve výkonu trestu. Jejím úkolem je využití poznatků z obecné a speciální pedagogiky, včetně poznatků dalších vědních disciplín, které mají vztah k řešeným problémům penitenciární výchovy.

Penitenciární psychologie stejně jako penitenciární pedagogika zkoumá problémy procesu penitenciární výchovy a zabývá se především individuálními zvláštnostmi vývoje osobnosti, etiogenezi delikventního jednání a prognózy dalšího sociálního chování. Zkoumá individuálně – psychologické, sociálně – psychologické problémy života ve věznicích. Dále zkoumá psychologické aspekty penitenciárního výchovného procesu – účinnost výchovných metod, vhodnost metod v závislosti na požadované změny chování

² ČERNÍKOVÁ, V. – MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do Penologie*. Praha: Sociálně právní institut, spol. s r.o. Most, 1997.

³ KÝR, A. *Úkoly a poslání vězeňského systému*. Historická penologie. 2006, č. 1, s. 4.

odsouzených. Uplatňuje psychokorektivní působení na odsouzené – penitenciární psychologie má dnes ve svém repertoáru řadu metod psychokorektivního působení, které jsou v praxi odborníky využívány s úspěchem (skupinové poradenství, skupinová psychoterapie, sociálně výchovkové metody komunikativní, kooperativní, aj.). Diagnostikuje změny chování obviněného a odsouzeného v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, v případě krizových stavů nebo v situaci, kdy odsouzení svým chováním hrubě poruší vězeňský řád – potyčka odsouzených, sebepoškozování – polykání lžic, vypíchnutí oka, napadení personálu, atd. Psycholog na základě poznatků o osobnosti pachatele dává podněty k volbě vhodnějších výchovných metod, podílí se na klasifikaci odsouzených, dává podněty k prohloubení diferenciací uvnitř každé výchovné skupiny odsouzených. V neposlední řadě se psycholog podílí na výběru personálu, především posuzuje jejich psychologickou způsobilost pro toto náročné prostředí – prostředí věznic pro výkon trestu a vyšetřovací vazby.

Penitenciární psychiatrie je speciální aplikovaný obor psychiatrie, zaměřující se na diagnostikování a poskytování individualizované léčebně-terapeutické péče obviněným a odsouzeným s odchylkami od psychické normy. Jde o osoby po prodělání psychického onemocnění, o osoby s těžšími neurózami, s některými symptomatickými psychickými poruchami, podmíněné zneužíváním alkoholu, drog. Zejména pak jde o odsouzené s výraznými poruchami psychopatickými, včetně sexuálních deviací. Účinná penitenciární výchovná práce s touto skupinou odsouzených výrazně závisí na odborné činnosti psychiatrické.

Penitenciární sociologie je specializovaný obor sociologie, který zkoumá sociální vazby, strukturu, její fungování a účinnost v penitenciárním procesu zorným úhlem naplnění účelu výkonu trestu. Penitenciární sociolog provádí sociologické výzkumy, kdy analyzuje funkčnost sociálních vztahů organizační struktury (např. věznice pro výkon trestu) a na základě této odborné sociologické expertizy vypracovává praktické, vědecky fundované návrhy a doporučení, která směřují k zvýšení efektivnosti činnosti věznice; jsou odhalovány poruchy a příčiny nedostatečné funkčnosti vztahů, struktury nebo jsou odkrývány rezervy, které mohou při jejich přiměřeném využití znamenat řešení problému přetížení na jiném úseku organizační struktury. Penitenciární sociolog své působení směřuje k odsouzeným, k vězeňským pracovníkům a výkonu jejich služby. Sleduje dynamiku a vývoj sociálních vztahů, které ovlivňují formální i neformální skupiny

vězeňské populace; snaží se mít přehled o vůdcích, o obsahu jejich vůdcovské role, na jakém principu působí, odhaluje zdroje potenciálních konfliktů – např. zabývá se příčinami nespokojenosti odsouzených, jejich náladami, postoji. Tyto informace jsou důležité při volbě výchovného přístupu k odsouzenému a celé skupině, ale také při předcházení konfliktním situacím, nepokojům, vzpourám ve věznicích. Poznatky o jednotlivcích slouží jako podklad k posuzování např. přeřazení odsouzeného do jiné výchovné skupiny, při zařazování odsouzeného na jiné pracoviště, při posuzování „rizika“ konfliktu při trávení volného času, atd. Poznání, které přináší penitenciární sociolog o jednotlivých odsouzených i skupinách mají svůj význam jak v oblasti řízení, tak v každodenní penitenciární praxi⁴.

Sociální práce je dle teoretiků tohoto oboru považována za vědecky fundovanou odbornou disciplínu, která speciálními pracovními metodami zajišťuje provádění péče o člověka na profesionálním základě. Jde o vědní disciplínu, která vychází z obsáhlého systému teoretických poznatků mnoha společenských věd, zejména psychologie, pedagogiky, sociologie, lékařských, právních a ekonomických věd, ale také filozofie. Tyto poznatky tvoří základ pro odborné profesionalizované působení sociálních pracovníků a pro způsob práce sociálních institucí, které jsou zaměřeny na pomoc jednotlivcům, skupinám nebo komunitám, s cílem dosáhnout jejich optimálního fungování ve společnosti⁵.

Sociální pedagogika je hraniční vědní disciplína mezi pedagogikou a sociologií, která zkoumá vztahy mezi sociálním prostředím a výchovou, formy sociální pomoci a péče o děti, mládež a dospělé, tedy člověka v sociálním prostředí. Úkol sociální pedagogiky by měl spočívat v hledání optimálních forem pomoci člověku na jeho životní cestě v různých typech prostředí, vytvářet výchovně vhodné podněty v prostředí a kompenzovat nedostatky⁶.

⁴ ČERNÍKOVÁ, V. – MAKARIUSOVÁ, V.: *Úvod do Penologie*. Praha: Sociálně právní institut, spol. s r.o. Most, 1997.

⁵ NOVOTNÁ, V. – SCHIMMERLINGOVÁ, V.: *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992, s. 128.

⁶ BAKOŠOVÁ, Z.: *Sociální pedagogika: Vybrané problémy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994.

Sociální pedagog je odborník, který je v teoretické, praktické i koncepční rovině připravený na výchovné působení tam, kde přispívá k formování zdravého způsobu života, zejména na místech, kde prostředí jednotlivce či skupin působí destruktivním a nekreativním způsobem při uspokojování potřeb, a to ve dvou rovinách. První je přímá výchovná činnost ve směru profylaxe nebo kompenzace a druhá je manažerská sociálně-pedagogická činnost⁷.

⁷ KRAUS, B. - POLÁČKOVÁ, V. et. al.: *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido – edice pedagogické literatury, 2001.

2 HISTORIE VĚZEŇSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH A JEJICH OSOBNOSTI

2.1 Období Velké Moravy

Počátky českého vězeňství je možné datovat od 1. tisíciletí našeho letopočtu. Po rozpadu Velkomoravské říše v roce 906 se ve středoevropském prostoru začal utvářet český stát, kterému vládl rod Přemyslovců. K jeho řízení byly utvářeny státní a církevní instituce. Soudnictví bylo v rukou kmenových knížat a vznikající šlechty. Zvykové právo převládalo z nejstaršího slovanského osídlení na našem území, obohacené o byzantskou právní normu „Zákon sudnyj ljudem“, která na naše území pronikla v 9. století s křesťanskou misí Konstantina a Metoděje, jež v souladu s dobou stanovovalo velmi drastické tresty. Staří Slované dávali přednost trestům vyhnanství a uvrhování do otroctví před trestem smrti. Vliv západoevropského latinského práva sílí na našem území po roce 1212, kdy český kníže Přemysl I. získává dědičný královský titul. Jeho syn Václav I. a vnuk Přemysl Otakar II. vytvářejí podmínky pro rozvoj měst, která jsou zakládána podle norimberského nebo magneburského práva. Vzniká systém středověkého soudnictví, opírající se o vrchnostenské, církevní a městské soudy. Postavení obviněných, popř. obžalovaných bylo velice svízelné, neboť břemeno důkazů bylo na jejich straně. Sami museli prokazovat svoji nevinu, což bylo ztíženo tehdejšími vyšetřovacími praktikami. Zejména při vyšetřování tzv. hrdelních trestných činů byl nařazen výslech za použití mučících nástrojů.

V první polovině 13. století byl budován systém župních hradů, které sloužily k obraně, státní správě a také soudnictví. Byly v nich zřizovány i prostory k držení osob zbavených svobody, avšak toto držení ještě nemělo charakter trestu odnětí svobody. Šlo spíše o vazbu před vlastní krvavou exekucí, o popravu hladem nebo o politickou internaci osob vyššího stavu. Podmínky v hradních vězeních byly velice nepříznivé, vězni zde žili v nezdravém prostředí a většinou v krátké době umírali. Se vznikem a rozvojem měst ve druhé polovině 13. století byla obdobná vězení zřizována i ve sklepeních městských radnic. Tyto prostory, stejně nevlídné a odpudivé, bývaly zpravidla přeplněny bez oddělování mužů, žen a mladistvých. Tento způsob věznění měl za následek šíření nemocí, morální nákazu a předávání kriminálních zkušeností. Bezpečnost ve městě měl na starosti rychtář

se svými biřici, soudil purkmistr a městská rada a spravedlnost vykonával městský kat. Popravy byly veřejné, ale původního záměru, odstrašit od páchaní trestných činů, nebylo dosaženo. Kronikáři píší, že i při popravách byli přihlížející okrádáni kapesnými zloději, i když tresty za krádež bývaly přísné. Méně závažná provinění, zpravidla proti veřejnému pořádku (opilství, tuláctví, prostituce apod.), byla trestána uvázáním nebo vsazením na pranýř.

V dějinách vývoje nalézáme i období, kdy trestní právo bývalo zneužíváno k odstraňování nepohodlných politických, ideových a jiných odpůrců. Soudní procesy s kacíři a čarodějníky probíhaly v Evropě ve dvou vlnách (v 13. a 15. století) za podpory tehdejších papežů římskokatolické církve. Ke stíhání a vyšetřování osob podezřelých z kacířství nebo čarodějnictví bylo vytvořeno tzv. svaté officium, jehož členové předsedali inkvizičním soudům. Vynášené tresty smrti byly většinou vykonávány stětím nebo upálením odsouzeného na hranici. Na našem území hořela první hranice v roce 1581 v Olbramovicích na Moravě a po ní následovaly další⁸.

Jan Amos Komenský

Jan Amos Komenský (viz příloha P I) se narodil 28. března 1592. Je jisté, že se narodil na moravském Slovácku. Byl biskupem jednoty bratrské, humanistický filosof a pedagog. Často je nazýván „učitelem národa“. Roku 1608 začal studovat na latinské bratrské škole v Přerově, po tříletém studiu byl vyslán na studia bohosloví v Herbornu a v Heidelbergu v Německu. V roce 1614 se vrátil na Moravu a začal učit na přerovské škole. Po dvou letech v roce 1616 je ordinován na kazatele Jednoty bratrské v Žeravicích a v roce 1618 byl vyslán jako kazatel a učitel do Fulneku, kde se oženil s Mandalenou Vizovskou. Koncem roku 1621 musel Komenský opustit Fulnek, nastal pro něj čas ukrývání. Jeho knihy, uložené na fulnecké radnici, byly při katolické misii v květnu 1623 spáleny. Komenský se nejprve skrýval u svých přátel ve východních Čechách a v roce 1628 odešel natrvalo z vlasti do polského střediska Jednoty bratrské v Lešně.

⁸ SKOŘEPOVÁ, L.: „*Historie české penitenciaristiky*“. Brno, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně – Institut mezioborových studií, Fakulta humanitních studií, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce Miloslav Jůzl, s. 3-5.

V této době byla jeho činnost zaměřena třemi směry.

- ovlivnit panovníky v rozbourané Evropě, aby se zasadili o ukončení pronásledování evangelíků v českých zemích a o umožnění návratu těm, kteří pro víru museli opustit svoji vlast;
- kazatelská činnost, jako kazatel a poslední biskup Jednoty bratrské napsal mnoho spisů;
- pedagogická práce, jako vynikající pedagog byl zván do jiných zemí, aby tam pomohl reformovat a modernizovat školství. V letech 1641 – 1642 žil v Anglii, v letech 1642 – 1648 ve Švédsku a v letech 1650 – 1654 v Blatném potoce v Uhrách.

Po požáru Lešna v roce 1656, kde mu shořelo znovu mnoho knih a rukopisů, se uchýlil do Amsterdamu, kde pokračoval neúnavně ve své činnosti až do své smrti 15. listopadu 1670. Je pochován ve valonském kostelíku v Naardenu v Holandsku.

Dílo „Obecná porada o nápravě věcí lidských (De zrum humanarum emendatione consultatio catholica)“, sepsal v roce 1662 v Amsterdamu, obrací se jeho prostřednictvím ke všem společenským institucím od rodiny až po stát a vyzývá je k účasti na nápravě lidské společnosti. Jednotlivé svazky jsou uvedeny pod názvy:

- I. Všeobecná probuzení (Panegresia),
- II. Všeobecné osvícenství (Panaugia),
- III. Všeobecná moudrost (Pansophia),
- IV. Všeobecná výchova (Panglottia),
- V. Všeobecný jazy (Panglottia),
- VI. Všeobecná náprava (Panorthosia),
- VII. Všeobecné povzbuzení (Pannuthesia).

Toto dílo J. A. Komenského odráží jeho celoživotní snahu o odstranění společenského zla v podobě násilí a válek a mělo obsahovat sedm svazků, z nichž byly dokončeny pouze první dva.

Z dokončených, ale i rozpracovaných svazků jsou zcela zřejmé nejen cíle nápravy lidské společnosti, ale též způsoby a prostředky, jak jich dosáhnout.

Při řešení soudobých sociálně patologických jevů se můžeme nechat inspirovat přístupem J. A. Komenského k předmětu a způsobu nápravy lidské společnosti. Z jeho odkazu může čerpat i české vězeňství⁹.

2.2 Vězeňství období habsburské monarchie

V období baroka, od konce 17. století a především v 18. století, si razilo cestu přesvědčení, že věznění nemá být tak surové a vězni by měli být chráněni. Vlivem francouzské osvícenské filosofie, která vyzdvihovala význam lidského rozumu, pokroku a humanity, ale i pracemi italských a anglických právníků nabývaly tyto myšlenky reálných podob. V našich zemích vydala císařovna Marie Terezie (1717 - 1780) nový trestní kodex, kterým omezila ukládání trestu smrti, tzv. hrdelní tresty, a v roce 1776 zakázala mučení. Zaváděný systém státních profesionálních soudů odstraňoval zvláště a nedostatky v právních postupech feudálních pánů. Významným rádcem a pomocníkem Marie Terezie se stal osvícenský právník Joseph von Sonnenfels.

Následovníkem právních, ale i vězeňských reforem císařovny, byl její syn Josef II. (1741 - 1790), který dospěl ke zrušení trestu smrti a jeho nahrazení doživotním uvězněním v pevnosti. Obyvatelé Čech, Moravy a Slezska vykonávali tento trest v brněnské pevnosti Špilberk a obyvatelé z alpských zemí ve Šlosberku ve Štýrském Hradci. Vězni umírali na nejrůznější nemoci do tří let, neboť vězeňské cely byly v podzemí, kam nepronikal sluneční svit, byly vlhké a chladné¹⁰.

Joseph von Sonnenfels

Za pokrokovými reformami Marie Terezie a Josefa II. stál rodák z Mikulova Josef von Sonnenfels (viz příloha P II). Jeho občanský zákoník platí dodnes.

Měnová reforma, patent o zrušení nevolnictví, toleranční patent, zrušení útrpného práva. Pojmy známé školákům z hodin dějepisu. Díky pokrokovým reformám oslavují historikové Habsburky, císařovnu Marii Terezií a jejího syna císaře Josefa II. Učebnice

⁹ KÝR, A. *Odkaz Jana Amose Komenského nejen českému školství*. Historická penologie. 2003, č. 3, s. 3-4.

¹⁰ KÝR, A. *Reforma středověkého trestního práva*. Historická penologie. 2003, č. 1, s. 5-6.

o nich tvrdí, že přivedli Rakousko na práh modernosti. Nepíše se v nich, že v pozadí stál mikulovský rodák Josef von Sonnenfels. Právník, filozof a rádce postupně čtyř císařů je nazýván největším Moravánem 18. století.

Sonnenfels se narodil v roce 1732 v židovské rodině. Aby se ovšem mikulovský Žid mohl stát nejvlivnějším rakouským osvícencem, musel změnit víru a konvertovat ke katolickému náboženství.

Od roku 1741 do roku 1743 navštěvoval Sonnenfels piaristické gymnázium v Mikulově, pak začal studovat filozofii na vídeňské univerzitě. Přestože Marie Terezie v roce 1746 povýšila jeho otce za službu pro dvůr i vládu do šlechtického stavu s predikátem von Sonnenfels, rodina příliš peněz neměla. Mladý Sonnenfels tuto situaci vyřešil vstupem do armády. Sloužil v ní pět let a v roce 1755 nastoupil opět na vídeňskou univerzitu. Tentokrát začal studovat práva. O čtyři roky později se Sonnenfels stal právním praktikantem u advokáta hraběte Hartiga, významného rakouského diplomata za vlády Marie Terezie a Josefa II.

Začal se také zajímat o literaturu a jazykovědu a vytvořil základy k první reformě, očištění německého jazyka. Zjistil, že rakouský dialekt není nejvytříbenější. Dobrý vkus, co se němčiny týče, byl v Rakousku v plenkách. Když byla ve Vídni pro nápravu jazyka založena německá společnost, Sonnenfels mezi jejími členy nechyběl.

Protože se mu stále nedostávalo peněz, vstoupil v roce 1761 opět do armády jako účetní u císařské osobní stráže. Díky vlivným přátelům stanul v roce 1763 v čele nově založené katedry policejních a kamerálních věd. Jeho role spočívala v neúnavném šíření myšlenek osvícenství. Vycházel ze zásady, že jedině ve spojení osvícenství s vědou je možno zdokonalit právní systém, hospodářství a kulturu. V roce 1765 Sonnenfels vydal první tři svazky právní učebnice zabývající se úlohou policie. Srozumitelně v ní formuloval předpisy a tvrdil, že musejí sloužit ve prospěch občanů, a ne proti nim.

U Josefa II. měl Sonnenfels dveře otevřeny dokořán, ale i v Marii Terezií, která zpočátku nebyla myšlenkám osvícenství příliš nakloněna, našel pozornou posluchačku. Přesvědčoval, že dobrý stát má pomáhat mladým lidem. Věřil, že úroveň státu se může zvýšit zlepšením všeobecné úrovně obyvatelstva a pro všechny lidi chtěl všeobecné vzdělání. Sonnenfels také odmítl tezi, že se o chudé má starat církve. Vyzýval, aby tyto spoluobčany zabezpečil stát. Do historie se nesmazatelně zapsal, když přesvědčil Marii Terezií o nutnosti zrušit útrpné právo. Útrpné právo, tedy mučení, bylo neúčelné

a nebezpečné pro slabé a nevinné. Využívali ho jen v případě nenapravitelných zločinců. Trest měl v rozsudku určovat zákon a ne soudce. Marie Terezie dokonce přenechala konečné rozhodnutí o zrušení útrpného práva na Sonnenfelsovi a ten 1. ledna 1776 torturu (mučení) při výslechu zakázal.

Kromě toho Sonnenfels pracoval na knize o hospodářství. Podrobně studoval poměry v monarchii a v roce 1769 mělo jeho dílo patnáct kapitol. Bojoval proti robotě a přimluvil se za zřízení zemědělských škol, které měly mladým zprostředkovat vědecké poznatky pro praktické využití. Vedle zemědělství se Sonnenfelsova kniha zabývala i ekonomikou. Nabádala k rozvíjení textilního průmyslu a zpracování kovů. Navrhoval odvolání privilegií monopolů a povolení většího množství podniků.

Díky Sonnenfelsovi nabyl dne 15. července 1775 platnost nový řád, podle kterého rakouské země, Čechy a Morava tvořily jednotnou celní unii. Umožnil tak jednodušší výměnu zboží mezi jednotlivými zeměmi monarchie. Za uveřejnění těchto obchodních teorií mu Marie Terezie udělila titul dvorního rady.

O rok později byl Sonnenfels jmenován ředitelem osvětlení ve Vídni. Po dvou letech byly podle jeho nařízení nainstalovány ve vídeňských ulicích svítilny. Visely na železných tyčích patnáct stop nad zemí.

Třetí díl jeho vysokoškolské učebnice se jmenuje Věda o financích. Přimlouval se v něm za jednotný daňový systém a rozvinul myšlenku, že prosperita státu musí být v souladu s prosperitou občana, který je zdrojem příspěvků do státní pokladny. I když Sonnenfelsovo novátorství naráželo na odbor úřednického státu, titulem dvorní rada se mu dostalo nejvyššího ocenění té doby. Po smrti Marie Terezie se stal spolupracovníkem Josefa II. v jazykové otázce. Je považován za tvůrce rakouské podoby úřední němčiny.

Po smrti Josefa II. přišel do Vídně jeho bratr Leopold s cílem zrušit Josefínské reformy. Přesto o Sonnenfelsovi řekl, že je schopný, talentovaný a pracovitý. Jako úředníka si ho cenil a pověřil ho reorganizací policie. Díky Sonnenfelsovi tak 1. listopadu 1791 mohl vydat nový policejní řád.

V jednašedesáti letech dosáhl Sonnenfels nejvyšší akademické hodnosti, stal se rektorem vídeňské univerzity. A když chtěl nový císař Leopold II. sestavit nový zákon, pověřil opět Sonnenfelse vedením komise. Zákoník byl přepracován a až v roce 1811 ho uvedl v platnost císař František I. Všeobecný občanský zákoník v Rakousku však platí dodnes a některá ustanovení platila až do roku 1949 i v Československé republice.

Sonnenfels si svojí mnohostrannou činností vysloužil titul otec rakouského patriotismu. V roce 1811 byl téměř jako osmdesátiletý jmenován prezidentem Akademie spojených užitých umělců. Příznivý ohlas měla jeho liberálnost ve volbě uměleckého stylu. Akademie se stala centrem umělecké tvorby střední Evropy.

V pětáosmdesáti letech 25. dubna 1817 Josef von Sonnenfels zemřel. I když se do dnešních dnů nezachoval Sonnenfelsův hrob, má ve Vídni několik památek spojených s jeho osobou. Sochu na náměstí před radnicí a bustu v arkádách čestného nádvoří vídeňské univerzity. Na pomníku Marie Terezie v blízkosti Hofburgu je jeho socha v linii poradců pro administrativu a legislativu. V Mikulově slavného rodáka připomíná pamětní deska poblíž budovy gymnázia. Všestranný vzdělavec, právník, filozof a ekonom je nazýván největším Moravanem 18. století. Sonnenfelsova socha stojí před vídeňskou radnicí, pamětní deska v Mikulově a na budově bývalé piaristické koleje poblíž dnešního gymnázia¹¹.

2.3 Utváření vězeňského systému

Roku 1823 byla v Praze založena první státní, dnes již neexistující Svatováclavská, trestnice, ve které byla poprvé provedena řádná diferenciací vězňených osob, tj. oddělení mužů, žen a mladistvých a více narušených osob od méně narušených.

Za vlády císaře Františka Josefa I., v roce 1852, byl vydán císařský patent č. 117 o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl na našem území využíván jako trestní zákon takřka 100 let. Dle tohoto zákona byl vykonáván trest odnětí svobody v těžkém žaláři, žaláři a vězení. Vězni již nebyli na celách spoutáni. Těchto prostředků se užívalo pouze při transportu nebo krátkodobě, v případě pokusu o útěk nebo násilného jednání.

V této době dochází k budování sítě vězeňských zařízení v rámci příslušných soudních okresů. Vznikají tzv. justiční komplexy, tj. architektonické celky tvořené soudní budovou a vazební věznicí. K výkonu trestu odnětí svobody jsou budovány státní trestnice,

¹¹ PERINGEROVÁ, G.: Sonnenfels dával rady čtyřem císařům. Havlíčkobrodský deník [online]. 2011. [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: http://www.kehilaprag.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=842:sonnenfels-daval-rady-tyem-cisam&catid=74:komentare-a-clanky&Itemid=55&lang=cs.

a to rekonstrukcí objektů nebo novou výstavbou. Roku 1856 vznikla státní trestnice ze středověkého hradu Mírov, v roce 1857 další trestnice z někdejšího kartuziánského kláštera ve Valdicích u Jičína, v roce 1856 byla vytvořena centrální ženská trestnice v Řepích u Prahy, a to pronájmem prostor kláštera Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, která se spolupodílela na práci s odsouzenými ženami. Novou výstavbou v roce 1878 vznikla trestnice Bory v Plzni a v roce 1889 trestnice v Praze – Pankrác. Dále byly vybudovány trestní ústavy pro mladistvé v Opatovicích, Kostomlatech, Králíkách a na dalších místech.

V této době pronikají do vězeňství snahy o nápravu vězňených osob, zejména skrze duchovní, popř. členy některých církevních řádů. Příkladnou práci na tomto poli vykonal vězeňský kaplan František Josef Řezáč (1819 - 1879), který začal působit v již zmiňované Svatováclavské věznici, kde jako první začal vyučovat vězně¹².

Domov svatého Karla Boromejského

Od samých začátků až dodnes stojí v popředí zájmu sester boromejek a všech, kteří s nimi spolupracují, potřebný člověk: člověk oslabený a bezmocný ve stáří a nemoci, postižený tělesně nebo duševně, opuštěné dítě, problémová mládež, raněný nebo invalida, o kterého nikdo nestojí, nevléčitelně nemocný, závislý, vězňený, bez domova, bez přátel, bez lásky, aj.

Také starý člověk, o něhož se rodina nemůže starat a který putuje od jednoho zařízení k druhému a tolik touží najít domov.

Touží být přijat, zakusit jistotu podpory, aby se ho ujaly laskavé ruce, účinná péče mu ulevila v obtížích a soucitné srdce ho doprovodilo v jeho posledních hodinách.

Píše se rok 1652. Francouzské Lotrinsko, zbědované následky třicetileté války, je navštíveno dalšími ranami - morem, cholerou, hladem. Na volání o pomoc zazněla odpověď pěti statečných žen, které se pustily do boje s bídou všeho druhu a odevzdaly svůj život službě těm nejpotřebnějším. V roce 1837 zapustily své kořeny v Praze. Řeholní společenství pod ochranou sv. Karla Boromejského a Svaté Rodiny charakterizoval duch

¹² KÝR, A. *Utváření vězeňského systému*. Historická penologie. 2003, č. 1, s. 5-6.

a služba milosrdenství. Na Malé Straně v podpetřínských stráních postavily sestry nemocnici a mateřský dům se sídlem generální představené jako své duchovní a organizační centrum. Odtud pak kongregace rozšiřovala svou činnost. Domov sv. Karla v Řepích vznikl jako druhý dům v Praze, následován dalšími sociálními a zdravotními ústavy, léčebnami, sirotčinci, domovy pro tělesně i duševně postižené, pro staré a opuštěné, děti i dospělé. Sestry nehledaly teologické nebo filozofické zdůvodnění, proč je na světě tolik bolesti. Dostatečnou odpověď čerpaly z života víry, z modlitby - a šly prostě sloužit.

Domov sv. Karla v Řepích, původně určen pro péči o sirotky, byl po několika letech přeměněn na ženskou věznici, kde sestry pracovaly spolu s trestankyněmi v domě i na polnostech a výsledky jejich práce vytvořily hospodářské zázemí pro nemocnici Pod Petřínem. Po více než osmdesáti letech plodné činnosti došlo ke zrušení věznice a násilnému vystěhování sester. Během let umlčení sloužil dům Výzkumnému ústavu zemědělské techniky.

Domov dnes naplňuje své zčásti obnovené, zčásti zcela nové poslání jako ošetrovatelský ústav, poskytující sociální a zdravotní pobyty na lůžkovém oddělení i v denním stacionáři - a současně jako oddělení výkonu trestu pro ženy, které zde nacházejí dobré podmínky pro bydlení a rozmanité pracovní možnosti. Díky modernímu technickému zázemí a personálu, který pracuje obětavě a má kromě odbornosti vysokou motivaci pro službu nemocným, dosahuje poskytovaná péče dlouhodobě nadprůměrné úrovně. Konceptně jsou zdravotní i sociální pobyty pojaty na přechodnou dobu, po kterou rodina není sama schopna zajistit kvalitní péči o svého nemocného nebo nesoběstačného člena. Takto se zde při kapacitě 93 lůžek za rok vystřídá asi 350 pacientů, jejichž rodinám se tak dostává potřebné pomoci v náročné situaci¹³.

František Josef Řezáč

František Josef Řezáč (viz příloha P III) se narodil 6. ledna 1819 v Poleradech. Vychodil piaristickou hlavní školu v Brandýse nad Labem, akademické gymnázium na

¹³Domov sv. Karla Boromejského [online]. ©Dominik Turchich [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: <http://www.domovrepy.cz/m02domov/domov.php>

Starém Městě pražském a absolvoval dvouletá filozofická studia jako tehdy nutnou přípravu k přijetí na vysokou školu. V roce 1843 dokončil pražskou teologickou fakultu a byl vysvěcen na kněze. V roce 1848 pak získal doktorát filozofie. Aktivně se stýkal s představiteli českého národního obrození. Prefektem a učitelem na gymnáziu mu byl Josef Jungmann, přátelil se s Františkem Riegreem a Karlem Havlíčkem (jehož oddával a později i pohřbíval) nebo Františkem Ladislavem Čelakovským. Odtud pramení jeho láska k českému národu a jazyku. Obdivoval názory prof. Bernarda Bolzana a pod jejich vlivem si uvědomoval nejen nutnost vzdělání a výchovy, ale i praktického projevu soucitu se sociálně potřebnými skupinami obyvatelstva, např. slepci a vězni, jimž později zasvětil část života.

Od roku 1843 působil postupně jako kaplan na středočeských farách v Peruci a Hostouni, aby v roce 1847 přišel do Prahy nejprve jako duchovní administrátor v ústavu nevidomých u Sv. Rafaela na Klárově a od prosince téhož roku se stal i kooperátorem na faře sv. Václava při zemské trestnici Na Zderaze. V revolučním roce 1848 byl Řezáč v souvislosti s kontakty na představitele národního obrození zatčen a nakrátko uvězněn. Aniž by mu bylo sděleno konkrétní obvinění, byl po pěti dnech propuštěn.

V roce 1851 pověřila odborná vězeňská komise Řezáče vypracováním výukového plánu pro vězně, který měl být nejen prostředkem jejich mravního polepšení, ale i efektivnějšího využití jejich pracovní síly. Tak vzniklo Řezáčovo stěžejní penologické dílo „*Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*“, vydané jeho vlastním nákladem o rok později. V říjnu 1853 byl ustanoven duchovním správcem farnosti sv. Václava a převzal plnou odpovědnost i za péči o trestnici. V témže roce podnikl studijní cestu po rakouských žalářích a o rok později vydal, tentokrát v německém jazyce, další penologické dílo, které mělo sloužit nejen v Rakousko-Uhersku, ale i v Itálii a Polsku. V tomto spise se projevil nejen jeho zvýšený zájem o speciální pedagogiku, ale i volání po humanizaci tehdejšího penitenciárního systému. Právem může být nazýván nestorem české penologie.

Jeho působení ve Svatováclavské trestnici skončilo v roce 1856, kdy z nařízení ministerstva vnitra převzal duchovní správu trestnice řád Redemptoristů, kteří ji vykonávali dalších 13 let, než ji znovu předaly světským kněžím. Řezáč odmítl nabídku dvou mimopražských farností a stal se spirituálem kněžské káznice u sv. Jiří. Věnoval se také teorii systematického vyučování české mládeže v mateřském jazyce a založil časopis Škola a život. Pomáhal zřizovat a doplňovat české knihovny. Vydával Sborník učitelský,

který byl distribuován také na Slovensko a české učebnice a naučnou či zábavnou literaturu pro děti a mládež. Podílel se na psaní Riegerova Naučného slovníku.

V roce 1861 byl za okresy Mladá Boleslav a Nymburk zvolen poslancem zemského sněmu a stal se členem pražské Městské rady. Své působení věnoval především úsilí o zřízení celistvého školského systému, včetně reálek a gymnázií. V roce 1866 ustoupil z veřejného života a přesídlil na faru v Litni, kde také po delší nemoci dne 25. prosince 1879 zemřel. Jelikož návrat do církevní služby provázely problémy a spory s farníky i jeho nástupcem Václavem Benešem Třebízským, umírá v nepochopení a osamění¹⁴.

2.4 Moderní základy vězeňství

Po rozpadu Habsburské monarchie v roce 1918 vznikla Československá republika v čele s prezidentem Tomášem G. Masarykem. Nový stát navázal na historické penitenciární tradice, akceptoval rakouský trestní zákon a k jeho naplňování vytvářel nové formy a postupy v právních i vězeňských otázkách. V roce 1931 byl vydán zákon č. 48, kterým byl upraven systém ochranné a ústavní výchovy mládeže s důrazem na výchovně vzdělávací přístup. V témže roce byl vydán zákon č. 123, byly stanoveny podmínky k výkonu trestu odnětí svobody u tzv. politických provinilců. Tito byli odsouzeni v souvislosti s šířením rasové národnostní, náboženské nebo třídní nesnášenlivosti a většinou se rekrutovali z řad fašistů nebo komunistů. Političtí provinilci vykonávali trest odděleně od pachatelů kriminálních trestných činů v tzv. státním vězení a měli větší výhody. Mohli používat vlastního oděvu, nechat si donášet stravu z restaurace, sami rozhodovali o úpravě vlasů a vousů a nemuseli pracovat. Jejich korespondence a četba byla omezována, mohli déle pobývat mimo celu, častěji přijímat návštěvy apod. V Československé republice byly postupně zřízeny následující vězeňské a polepšovací justiční ústavy:

- 6 mužských trestnic k odpykávání trestů delších než 1 rok až na doživotí (Plzeň, Leopoldov, Valdice, Ilava, Mírov, Řepy – oddělení mladistvých mužů),

¹⁴ MITÁŠ, V.: *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 12-13.

- 2 polepšovny pro mladistvé muže (Mikulov, Košice) do dosažení zletilosti ve věku 21 let,
- 1 ženská trestnice v Řepích,
- 1 trestní přechodný ústav v Leopoldově pro dlouhodobé trestance, kteří odpykali 2/3 trestu,
- 37 věznic krajských soudů pro vyšetřovance a trestance, kteří odpykávali trest do 1 roku,
- 379 věznic okresních soudů pro vyšetřovance a trestance s uloženým trestem od 12 hodin do 1 měsíce.

Informace o vězeňství nebyly utajovány. Svědčí o tom publikace „Vězeňství v Československé republice“ z roku 1930, která byla běžně dostupná a každý daňový poplatník se jejím prostřednictvím mohl seznámit se systémem československého vězeňství a s jednotlivými trestními ústavy z hlediska početnosti a složení vězňů, vězeňského personálu, zacházení s vězni i kontroly vězeňství, která byla zajišťována jednak soudci, jednak poslanci a senátory Parlamentu. Publikace byla bohatě doplněna fotodokumentací z jednotlivých vězeňských zařízení.

Na činnosti vězeňství se nadále významným způsobem a úspěšně podíleli učitelé, duchovní, lékaři a členové některých církevních řádů, zejména Řádu sv. Františka a Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Za osobnosti, které se v období trvání Československé republiky významně podíleli na vytváření moderních základů vězeňství, je třeba považovat JUDr. Emericha Poláka a JUDr. Emila Lányho.

I když v průběhu trvání první republiky nedošlo ke zrušení trestu smrti, byl využíván velice střízlivě, čemuž v roce 1934 napomohlo vydání Zákona č. 91, který upřednostňoval ukládání trestu odnětí svobody do 30 let nebo doživotního trestu před trestem smrti. V důsledku této úpravy byl v letech 1918 až 1938 vykonán trest smrti pouze v 15 případech¹⁵.

¹⁵ KÝR, A. *Moderní základy vězeňství*. Historická penologie. 2003, č. 1, s. 6-7.

JUDr. Emerich Polák

Narodil se 4. října 1866 v Lomnici nad Popelkou, jako nejmladší syn v početné rodině. Emerich Polák (viz příloha P IV) po absolvování klasického gymnázia v Praze vystudoval práva a stal se vyšetřujícím soudcem. V osmatřiceti letech nastoupil jako úředník na ministerstvo spravedlnosti ve Vídni a tam pracoval až do roku 1919, kdy byl jmenován do funkce sekčního šéfa na ministerstvu spravedlnosti ČSR v Praze. V letech 1919 až 1921 pobýval jako pracovník ministerstva často na Slovensku, kde pomáhal budovat vězeňský systém. Až do roku 1928 byl členem Mezinárodní komise pro vězeňství. Dvakrát v životě kandidoval na funkci ministra spravedlnosti. Poprvé v roce 1920, kdy byla jmenována úřednická vláda a podruhé v roce 1926. V obou případech neúspěšně. Důvodem prý mělo být osobní zaujetí prezidenta T. G. Masaryka, který mu nemohl zapomenout, že jako vyšetřující soudce v Hilsnerově¹⁶ kauze předkládal důkazy obžaloby. Jeho postoj byl v rozporu s názory profesora Masaryka, jenž na případ nahlížel nejen jako na úzce právní záležitost, ale i jako politikum. Proto nový ministr Robert Mayr-Harting obdržel krátce po nástupu do funkce v roce 1926 žádost JUDr. Poláka o penzionování. JUDr. Polák odcházel po dovršení šedesáti let, a tudíž všechno bylo formálně v pořádku. Důchod však přijal s rozporuplnými pocity.

Ještě dva roky potom pracoval v Praze ve funkci prezidenta Anglo-československé a pražské úvěrové banky. Od roku 1928 se stále častěji uchyloval do ústraní. Postavil dům na samotě nedaleko České Skalice, kde žil klidným životem důchodce. Málokdo věděl, čím se ten starý muž do té doby zabýval. Díky tomu relativně klidně prožil období okupace a přežil i svého nástupce JUDr. Emila Lányho. Posledním otřesem a křivdou pro JUDr. Poláka byl nástup komunistického režimu. Po roce 1948 přišel o svůj, do té doby slušný

¹⁶ Hilsnerova aféra začala v březnu 1899 u městečka Polná na Vysočině, kde byla nalezena zavražděná mladá dívka z nedaleké obce Věžnička Anežka Hružová. Z brutálního činu, který byl bez příčiny označen za židovskou „rituální vraždu“, byl obviněn mladík židovského původu jménem Leopold Hilsner. V následném soudním procesu v Kutné Hoře a po odvolání o rok později v Písku byl Hilsner odsouzen k trestu smrti za zločin, který určitě nespáchal. Protože císař František Josef jeho trest změnil na doživotí, strávil ve vězení téměř dvacet let - do roku 1918, kdy byl amnestován. Na Hilsnerovu obranu se jako jeden z mála postavil profesor Tomáš G. Masaryk, který označil rituální vraždu za pověru a pozadí procesu označil za antisemitské, za což si vysloužil nenávisť veřejnosti. Za svou obhajobu si Masaryk vysloužil posměch a odsudky od společnosti i velké části svých studentů. Masarykovi nešlo ani tak o samotného Hilsnera, o kterém se vyjadřoval dosti hanlivě, ale o to, aby celý případ nebyl vnímán jako židovská rituální vražda. Spravedlnosti se Hilsner, který zemřel v roce 1928, však nikdy nedočkal.

důchod. Zapomenut veřejností, ale obklopen péčí své rodiny, zemřel v pozeňnaném věku 91 let v Praze dne 14. října 1957¹⁷.

JUDr. Emil Pavel Lány

Narodil se 6. července 1879. Pocházel z české černilovské větve rodu a byl synem Karla Eduarda a Adély roz. Niessové. Narodil se v Černilově a roku 1897 maturoval na gymnáziu v Hradci Králové. Studoval práva na Karlově univerzitě v Praze a jeden semestr ve Vídni. Poté vstoupil do soudní praxe v Hradci Králové. Roku 1902 – 1903 nastoupil na dobrovolnou vojenskou službu, a to nejprve k pěšímu pluku v Zadaru v Dalmácii, poté k důstojnické škole zásobovacího sboru v Praze. Roku 1905 přijal v Praze místo advokátního koncipienta, roku 1910 se usadil jako advokát v Kolíně a od roku 1914 byl i členem c. k. české advokátní komory v Praze. V první světové válce působil jako rakousko-uherský důstojník, zprvu zásobovací pak justiční, na srbské a italské frontě. Po pádu monarchie (1918) byl pověřen organizací a správou vězeňství. Od roku 1926 také přednášel o vězeňství na Kriminologickém ústavu při právnické fakultě Karlovy univerzity. O rok později se stal členem výboru Československé společnosti pro právo trestní a zvolen řádným členem Sociálního ústavu republiky Československé. Od roku 1928 byl delegátem československé vlády v Mezinárodní komisi trestní a vězeňské a od roku 1931 byl členem zkušební komise pro státní zkoušky právnické na Karlově univerzitě pro obor práva trestního. Téhož roku se stal přednostou trestní sekce a od roku 1933 spolupracoval na reorganizaci Národní rady československé a stal se členem jejího výkonného výboru (v prosinci roku 1935 vystoupil). Roku 1937 byl pak jmenován prezidentem Vrchního soudu ČSR v Praze. V roce 1939 odešel do výslužby.

Jakožto potomek evangelického rodu a syn superintendanta a. v. byl činný i v evangelické církvi v Praze. Od roku 1923 byl předsedou výboru kazatelské stanice Českobratrské církve evangelické v Břevnově-Střešovicích. Od roku 1933 do roku 1937 byl členem Synodní rady českobratrské církve evangelické a od roku 1939 byl stálým právním poradcem Synodní rady.

¹⁷ BAJCURA, L. *Kdo byl Emerich Polák?* České vězeňství. 1998, č. 1, s. 35.

Emil Pavel Lány (viz příloha V) byl taktéž výborným historikem a věnoval se horlivě i historii svého rodu. Shromáždřoval rodinná fakta a dokumenty a na základě starších cizojazyčných (především německy psaných) kronik sepsal dějiny rodu Lány v češtině v tzv. „Rodinné kronice“, která byla vydána posmrtně jeho synem Jeronýmem vlastním nákladem v Liberci roku 1946. Jinak byl Lány pečlivým zájemcem o specifické výpovědní prameny městských hrdelních soudů, o tzv. smolné knihy. Posmrtné edice jeho pečlivě připravených Knih černých jinak smolných měst Bystrého, Dobrušky, Solnice a Smidar z 16. - 18. století představují bohatý materiál pro sociální život a jazyk doby.

Od prvního dne německé okupace českých zemí a Druhé světové války stál Emil Pavel Lány v aktivním odboji. Byl ve styku s československou vládou v Londýně a prezidentem Benešem a jako předseda demokratické (nekomunistické) odbojové organizace Přípravného revolučního národního výboru (PRNV)¹⁸ spolupracoval s domácí ilegální bojovou skupinou československého důstojnictva. V červnu roku 1944 byl PRVN nacisty rozbit a Lány a další představitelé byli zatčeni gestapem. Koncem roku 1944 vyřadili nacisté i nástupnickou organizaci reorganizovanou Lípu. Lányho zatklo gestapo dne 24. 6. 1944 a uvěznilo v Praze na Pankráci. Při květnovém povstání v Praze byl pátého onoho měsíce roku 1945 při opouštění vězeňské brány zákeřně zastřelen pravděpodobně germánskými katany a posléze ještě zasažen střepinou bomby, shozenou německými hloubkovými letci na Pankrác. Podle rodinné kroniky byl pochován dne 19. 5. 1945 do rodinné hrobky předků své choti Szalatnayů z Nagy Szalatna v Praze na Olšanech. Dnes však spočívá ve vlastním hrobě se svou manželkou Annou Szalatnayovou nedaleko rodinné hrobky Szalatnayovské. Při pohřbu promluvil i ministr spravedlnosti Dr. Jaroslav Stránský a In Memoriam Dr. E. P. Lány napsal univerzitní profesor Dr. Vladimír Fajnor, první prezident Nejvyššího soudu v Brně v. v.¹⁹.

¹⁸ PRVN vznikl na přelomu let 1942 a 1943 z podnětu ilegální skupiny Lípa a činnost vyvíjela v souladu se zahraničním odbojovým centrem v Londýně. Mezi vedoucí představitele vedle Lányho, Krofty a Kvapilapatřili generál Z. Novák, F. Richter a činitelé protektorátního aparátu: vrchní policejní rada Dr. J. Mainer a plukovník vládního vojska T. Lang. Síť spolupracovníků PRVN sahal d severovýchodních a jihovýchodních Čech a na Brněnsko, avšak i přes pověření československé vlády v Londýně se nestal střežovým orgánem odbojového hnutí tak, jak byl původně zamýšlen. PRVN měl podle jejich tvůrců – činitelů předmnichovské ČSR: Dr. E. P. Lányho, ministra zahraničních věcí Dr. K. Krofty a básníka a dramatika J. Kvapila, plnit funkci střežového orgánu odbojového nutí.

¹⁹*Historia regni Hungariae* [online]. © 2002-2009 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: http://uhersko.com/emil_pavel.htm.

Emil Pavel Lány byl svobodným zednářem, tedy členem tajné (v současnosti "polotajné") mezinárodní společnosti, která zahrnovala významné i mocné osobnosti především Evropy a USA²⁰.

2.5 Vězeňství v Protektorátu Čechy a Morava (1939 - 1945)

Po rozpadu Československé republiky a vzniku tzv. Protektorátu Čechy a Morava zůstal v podstatě zachován dosavadní justiční a vězeňský systém včetně základní legislativní úpravy, organizace a správy vězeňství. Každá norma (vyhlášky, výnosy, oběžníky a pokyny) vydávaná protektorátní vládou byla schvalována říšským protektorem. V protektorátním ministerstvu spravedlnosti působil pověřenec Úřadu říšského protektora, který měl sledovat a koordinovat činnost ministerstva s německými úřady. Vězeňská zařízení (soudní věznice a trestnice) byla využívána zcela nebo zčásti pro potřeby německé justice a tajné státní policie – gestapa. Tyto orgány nacistické okupační správy měly výhradní pravomoc řešit tzv. trestné činy proti Velkoněmecké říši a v této souvislosti spadali pod jejich jurisdikci i občané protektorátu. V jednotlivých soudních věznicích a trestnicích často existovalo jednak protektorátní vedení (české), které zpravidla zajišťovalo provozní činnost, jednak říšské vedení (německé), které zajišťovalo jejich využívání pro vazební účely nacistických soudů a vyšetřovací účely gestapa. Personál protektorátní správy ve vězeňství na všech stupních byl nucen složit slib věrnosti vůdci Velkoněmecké říše Adolfu Hitlerovi a zkoušku z německého jazyka. V souvislosti s protinacistickým odporem bylo v letech 1939 – 1942 vyšetřováno gestapem celkem 72 zaměstnanců protektorátního vězeňství, nejčastěji dozorcí. Dohled nad výkonem trestu

²⁰ **SVOBODNÉ ZEDNÁŘSTVÍ** je nábožensko-filozofický směr šířený zejména od 18. stol. nejprve v Anglii, záhy po celé Evropě a USA. Je to složitý systém morálních pravidel s mnoha symboly. Přívrženci svobodného zednářství stavěli své „chrámy humanity“ a dláto a kladivo zaměnili za práci duchovní a sociální. Důraz je kladen na dobročinnost a také na soběstačnost členů a dluhy jsou považovány za morální prohřešek. Základními hodnotami jsou úcta, přátelství, bratrská láska, trpělivost, píle, rovnost spravedlnost, základním heslem „ničeho příliš“. Hnutí není vázáno na jednu formu náboženství. Každý člen musí věřit v Nejvyšší bytost a nesmrtnost duše, být čestný, dobré pověsti a schopný platit členský příspěvek. Svobodní zednáři jsou organizováni v tzv. lóžích, proslulým složitým alegorickým přijímacím obřadem, tajnými znaky apod. Činnost svobodných zednářů souvisí též s rosenkruciány (bratři-řád Růžového kříže – členové tajné společnosti od 16. stol. orientované teozoficko-alchymisticky a na náboženskou toleranci) popř. s templáři. První Velká lóže zednářů vznikla r. 1717 v Londýně. V 18. stol. patřili ke svobodným zednářům představitelé osvícenství a později mnohé osobnosti vědeckého, uměleckého, politického a ekonomického života. Již od 18. stol. byli svobodní zednáři pronásledováni a vězněni, neboť hnutí bylo považováno za protivlastenecké a protikřesťanské (hl. římsko-katolická církev zakazuje vstup mezi svobodné zednáře).

nadále vykonávali domácí komisaři, zejména však úředníci nově zřízené Generální inspekce vězeňství pro výkon nejvyššího dozoru nad soudními věznicemi a trestními ústavy. Působnost dozoru, všeobecná správa a řízení soudních věznic a trestnic se po dobu Protektorátu několikrát měnila. V roce 1943 přešla na vrchní soudy a v roce 1945 se vrátila zpět do působnosti ministerstva spravedlnosti²¹.

Nacisté si vytvořili zvláštní přístup k třídění vězňů, který vycházel z antropomorfních teorií a opíral se o příslušné rasové zákony. Svědčí o tom tzv. karty rasového popisu vězňů, které obsahovaly údaje o antropometrických znacích jednotlivých vězňů (např. délka a obvod lebky, velikost a tvar uší, barva očí a vlasů, celkový tělesný habitus, apod.), které se dochovaly z doby rasového průzkumu vězňů, prováděného v pankrácké věznici v roce 1943. Dle rasového ohodnocení bylo s vězni nadále nakládáno.

Z dochovaných pramenů se uvádí, že v letech 1939 – 1945 přišlo o život kolem 360 tisíc obyvatel bývalého Československa, z toho 195 tisíc bylo umučeno v koncentračních táborech nebo popraveno²².

2.6 Vězeňství v období socialismu

Bezprostředně po osvobození Československa od nacistické okupace rozhodovaly o umístování do vězeňských zařízení revoluční národní výbory. Koncem roku 1945 se řízení a správa soudních věznic a trestních ústavů vrátila do kompetence ministerstva spravedlnosti. Další vězeňská zařízení včetně internačních, sběrných a pracovních táborů k soustředování německého obyvatelstva k odsunu byla v působnosti ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany. Mimořádné lidové soudy odsuzovaly nacistické zločince, zrádce a kolaboranty, kteří byli ve výkonu trestu nazýváni retribučními vězni. Dekretem prezidenta republiky č. 126 ze dne 27. 10. 1945 byly zřízeny zvláštní nucené pracovní oddíly ve všech věznicích krajských soudů a v trestních ústavech (Plzeň, Valdice, Mikulov, Mírov a Řepy)²³.

²¹ KÝR, A. *Vězeňství v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1945)*. Historická penologie. 2007, č. 2, s. 5.

²² KÝR, A. *Rasová msta německého nacionálního socialismu*. Historická penologie. 2003, č. 1, s. 8.

²³ KÝR, A. *Obnova československého vězeňství (1945 – 1952)*. Historická penologie. 2007, č. 2, s. 6.

Roku 1946 dosáhla Komunistická strana Československa nejlepších výsledků v parlamentních volbách a začala se cílevědomě připravovat na převzetí politické moci.

K významnějším změnám ve vězeňství došlo po únoru 1948 v souvislosti s převzetím moci komunisty v Československu. Podobně jako v dalších zemích východního bloku, i u nás režim nazíral na vězeňství jako na nedílnou součást represivních prostředků vůči vlastnímu obyvatelstvu. Již v říjnu 1948 byla vypracována základní legislativa, která politické represe legalizovala. Na základě zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky začaly být kriminalizovány a politizovány běžné společenské vztahy a jednání a vznikla tak kategorie tzv. protistátních vězňů, odsouzených státním soudem, jenž byl zřízen k 6. říjnu 1948 na základě zákona č. 232/1948 Sb. Státnímu soudu příslušelo řízení a rozhodování o činech, za něž zákon č. 231/1948 Sb. stanovil trest smrti nebo odnětí svobody delší než deset let a na návrh veřejného žalobce také o jiných zločinech nebo přečinech. S tím souvisel i zákon č. 247/1948 Sb., o zřízení táborů nucené práce, legalizující hromadnou internaci tzv. tříd nepřátel v improvizovaných vězeňských zařízeních. Do táborů nucené práce byli lidé posíláni administrativní cestou, bez soudního rozsudku, pouze z rozhodnutí občanských komisí nikoliv soudu, a to až na dobu dvou let. Dle nového trestního řádu č. 87/1950 Sb. byl též dozor nad vězeňskými ústavy celostátně svěřen okresním a krajským prokurátorům. Právě tímto zákonem byla legalizována řada nezákonných kroků, k nimž došlo po roce 1948. V zákoně došlo mimo jiné i k zakotvení vězeňských pracovních útvarů a pojmu "třídní charakter" vězeňství²⁴.

Na organizačních změnách v oblasti vězeňství se roku 1953 se podílel i sovětský poradce. Tehdy bylo vězeňství převedeno do působnosti ministerstva národní bezpečnosti (MNB). Ústředním orgánem vězeňství se stala Správa nápravných zařízení MNB a ve všech krajích vznikla krajská oddělení nápravných zařízení při krajských správách Sboru národní bezpečnosti jako řídicí orgán vězeňských útvarů v rámci kraje.

V roce 1957 vydala hospodářská a sociální rada Organizace spojených národů dokument pod názvem Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, který se stal

²⁴SKOŘEPOVÁ, L.: „*Historie české penitenciaristiky*“. Brno, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně – Institut mezioborových studií, Fakulta humanitních studií, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce Miloslav Jůzl, s. 3-5., s. 10.

v 60. a 70. letech základní normou k provádění reformy vězeňských systémů v jednotlivých západoevropských zemích, ale také v Kanadě a USA. V Československé socialistické republice byl v duchu tohoto dokumentu vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který lze považovat za legislativní základ dílčí reformy československého vězeňství. Současně vznikl Sbor nápravné výchovy jako vojensky organizovaný celek, jehož příslušníci byli určeni k zabezpečování výkonu vazby a trestu odnětí svobody²⁵.

Vývoj socialistického vězeňství mělo dle Uhlíka²⁶ tři etapy:

- **První etapa** byla započata po roce 1948, během ní bylo dosaženo úplného popření všeho kladného, co přineslo období první republiky československému vězeňství a skončila na přelomu let 1956 a 1957. Bylo to období pokračující živelnosti a jen nedokonale připravených, materiálně i personálně nezajištěných pokusů o krátkodobé nedokončené koncepce.
- **Druhá etapa** byla realizována v rozmezí let 1957 a 1962. Dle oficiálních zdrojů šlo o přípravné období, v němž bylo vyřešeno především zaměstnávání odsouzených v průmyslu, vydání základních předpisů, zkvalitnění strážní a eskortní služby a pokračujícího uskutečňování pokusů o vypracování soustavy výchovné práce. Záhy se však ukázalo, že existují četné rozpory mezi novou koncepcí výchovy vězňů a možností její praktické realizace, neboť došlo k vážnému zhoršení ekonomické situace v souvislosti s neúspěšným plněním plánu třetí pětiletky.
- **Třetí etapa** začala koncem roku 1962 a skončila událostmi v letech 1968 a 1970. V prosinci roku 1962 a na XII. sjezdu KSČ bylo shledáno, že již byl dobudován socializmus a že neexistují antagonistické třídy. Hlavní prioritou trestní politiky bylo stanovení předcházení trestným činům a převýchova pachatelů. Opět byla překvalifikována diferenciací vězňů, přičemž mělo být přihlédnuto k hloubce provinění delikventa.

²⁵ KÝR, A. *Rasová msta německého nacionálního socialismu*. Historická penologie. 2003, č. 1, s. 9.

²⁶ UHLÍK, Jan. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2006, s. 299-301.

2.7 Vězeňství v období normalizace

Po federativním uspořádání státu roku 1968 bylo zřízeno Ministerstvo spravedlnosti České socialistické republiky a Ministerstvo spravedlnosti Slovenské socialistické republiky. Ministerstva do své působnosti převzala řízení vězeňství, které do té doby spravovalo ministerstvo vnitra. V České socialistické republice byla zřízena správa Sboru nápravné výchovy ČSR se sídlem v Praze a na území Slovenské socialistické republiky správa Sboru nápravné výchovy SSR se sídlem v Bratislavě.

Jak již bylo zmíněno, úkoly vězeňství na základě zákona o výkonu trestu z roku 1965 zajišťoval Sbor nápravné výchovy. Větší pozornost však mohla být přes sílení vlivu odpůrců liberalizace věnována dosud neřešeným teoretickým problémům vězeňství, rozsáhlejšímu hodnocení zahraničních zkušeností, docházelo alespoň u přemýšlivějších příslušníků SNV ke konfrontaci způsobů zacházení s vězni u nás a v cizině, zvláště pokud se týkalo práv vězňů, vybavení vězeňského prostředí a zavedených výchovných vězeňských režimů. Byla zřízena vědecká rada SNV a dne 1. prosince 1966 byl založen Výzkumný ústav penologický pod vedením mjr. PhDr. Jiřího Čepeláka, CSc., jehož pozornosti pochopitelně nemohly ujít rozdílnosti mezi socialistickým pojetím a praxí vězeňství a humanizovaným vězeňstvím v demokratických státech. Navíc určité uvolnění umožňovalo zabývat se již, alespoň v omezené míře, i tzv. zakázanými tématy. Nicméně v roce 1966 byla vydána interní směrnice k urychlenému postihu trestných činů vyvolávajících pobouření veřejnosti²⁷.

O penologické rozvíjení v oblasti práva se pokusil JUDr. Otto Novotný, který na požadavek odborného zacházení s vězněnými osobami upozornil publikací „O trestu a vězeňství“ roku 1967. Tato publikace byla tou dobou výjimečnou učebnicí, ze které čerpali poznatky vězeňští specialisté.

Doc. PhDr. Jiří Čepelák, CSc.

Narodil se dne 23. ledna 1915 v jihočeských Jílovicích, jeho otec byl důstojníkem četnictva. On sám byl průkopníkem české penologie v letech 1966 – 1980. V Táboře

²⁷ UHLÍK, Jan. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2006, s. 304.

vystudoval reálné gymnázium. Po maturitě studoval na Svobodné škole politických nauk v Praze, původně se chtěl stát novinářem. Okupace Československa nacistickým Německem mu však změnila jeho budoucí plány. V průběhu válečných let pracoval jako úředník v pojišťovně a po válce chtěl ve studiích pokračovat.

V roce 1945, po osvobození Československa, nastoupil do zaměstnání v Ústavu lidské práce (od roku 1948 Československý ústav práce), kde spolupracoval na sociologických a psychologických výzkumech, prováděných v učňovských zařízeních a průmyslových podnicích. Zároveň studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy obor sociologie a psychologie. V roce 1950 získal titul PhDr. Po zrušení Československého ústavu práce v roce 1951 začal působit v Ústavu pro péči o matku a dítě v Praze – Podolí. V tomto ústavu se věnoval zkoumání psychogenních poruch žen, psychoterapii a psychofarmakoterapii. V roce 1964 mu byla udělena hodnost kandidáta věd za obhájení práce na téma „Psychický stav ženy v premenstru“.

Penologií se začal zabývat v roce 1966, jelikož nový zákon o výkonu trestu odnětí svobody umožnil působení psychologů ve věznicích. Stal se lídrem Výzkumného ústavu penologického v působnosti ministerstva spravedlnosti. Důraz kladl na dodržování lidských práv vězněných osob ve smyslu Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni vydaných Organizací spojených národů v roce 1958. Bádal nad osobností pachatele trestného činu, zejména se zaměřoval na problematiku vězněných žen z hlediska původu a příčin jejich trestné činnosti a možností nápravy.

Na základě studia zahraniční odborné literatury (behavioristické psychologie), vytvořil soubor psychodiagnostických metod k využití ve vězeňství. Zkoumal negativní vliv vězeňského prostředí na psychiku a chování vězněných osob i vězeňského personálu. Aplikoval skupinové metody zacházení s vězni (skupinového poradenství, skupinové psychoterapie). Jiří Čepelák (viz příloha P VI) prosazoval systém práce se skupinou odsouzených s využitím principu sociálního učení, a to zejména u mladistvých a věkově blízkých vězňů. Díky znalosti psychofarmakologie pronikl do problematiky vězeňské toxikomanie.

Zanechal za sebou bohatou pedagogickou a publikační činnost. Během působení v Československé psychologické společnosti Československé akademie věd přednášel penitenciární psychologii na vysokých školách v Praze, Olomouci a Bratislavě. Titul docent získal v roce 1975. Jeho zřejmě nejzásadnější činností bylo pořádání odborných

kurzů pro vězeňské psychology, pedagogy a vychovatele. Jeho publikační činnost byla soustředěna do odborného časopisu „Bulletin“, vydávaného pod hlavičkou Výzkumného ústavu penologického. Učebnice penitenciární psychologie je považována za jeho nejvýznamnější dílo.

V roce 1980 tehdejší ministr spravedlnosti JUDr. Jan Němec zrušil Výzkumný ústav penologický, tím byla ukončena záslužná práce Jiřího Čepeláka, rok poté odešel do důchodu, i když měl rozpracováno mnoho věcí, např. slovník penologických pojmů. Zemřel v Praze dne 23. 10. 1989.

Doc. PhDr. Jiří Čepelák, CSc. byl celý život humanistou, citlivým člověkem, vnímavým k umělecké tvorbě a poctivým ve vědě, které se plně oddal. Za jeho přínos pro rozvíjení české penologie mu v roce 1997 byla udělena „in memoriam“ Čestná plaketa Vězeňské služby České republiky²⁸.

Výzkumný ústav penologický

Výzkumný ústav penologický (VÚP) byl zřízen Rozkazem ministerstva vnitra č. 36/1996 dne 1. dubna 1967. Jednalo se o účelové zařízení pro výzkum forem a metod nápravně výchovné činnosti mezi odsouzenými. Výsledky výzkumu se měly uplatňovat v praktické činnosti. V rámci činnosti ústavu se měly zpracovávat koncepce plánů vývoje vězeňství a rozvíjet spolupráce s vědeckými a odbornými institucemi.

Hlavním úkolem VÚP bylo zkoumat nejzávažnější problémy nápravně výchovné činnosti ve výkonu trestu odnětí svobody. Ústav se podílel na propracování teoretických podkladů a metodických základů práce zejména vězeňských pedagogů a psychologů. Shromažďovaly se informace o výzkumných programech a výsledcích penologického zkoumání v zahraničí. Budovala se odborná knihovna a zařizovala psychologická laboratoř. Bylo zřízeno experimentální oddělení ústavu pro odsouzené a byly navázány kontakty se zahraničními oborovými pracovišti především socialistických zemí. Vyvíjela se odborná činnost publikační a přednášková na vysokých školách a středních odborných školách ministerstva vnitra. Spolupracovalo se s vědeckými ústavy, vysokými školami

²⁸ KÝR, A. *Doc. PhDr. Jiří Čepelák, CSc. (1915 – 1989)*. Historická penologie. 2003, č. 2, s. 3-4.

a jinými organizacemi. Získávaly se poznatky a informace z vědních oborů, které měly vztah k nápravně výchovné činnosti, navazovaly se styky se zahraničními odborníky a ústavy, opět zejména socialistických zemí.

VÚP navrhoval opatření ke zvýšení účinnosti nápravně výchovných prostředků, propracovával metodiku práce vychovatelů, vyjadřoval se k učebním osnovám a učebním textům, které sloužily ke školení výchovných pracovníků, a zkoumal společenské dopady výchovné práce s odsouzenými. Docházelo ke zdokonalování výchovných a léčebných metod zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Ovšem mělo-li být poslání činnosti VÚP dále naplňováno, bylo nezbytné zaměřit se zejména na studium osobnosti různých kategorií odsouzených, zvláště s důrazem na vyšetřování jejich psychologického i somatopsychického stavu, na studium příčin a podmínek vzniku a vývoje delikventního chování a studium všech jevů a podmínek života v nápravně výchovných ústavech, které měly význam v reedukaci odsouzených.

Činnosti ústavu, které se opíraly o poznatky společenských a biologických věd, byly reprezentovány zejména psychologicky, pedagogicky a sociologicky orientovanými výzkumy, jež se snažily postihnout všechny stránky zkoumaných jevů. Jednou z nich byl aplikovaný a badatelský výzkum. Aplikovaný výzkum zpracovával vědecké poznatky, které mohly být využity v praxi. Předpokladem práce v aplikovaném výzkumu bylo využití nejenom domácích ale i světových vědeckých poznatků. Výzkum badatelský byl soustředěn do ústavu Československé akademie věd. Zabýval se teoretickými úkoly, jež vyplývaly buď z vnitřních potřeb a vědeckého poznání nebo z dlouhodobých perspektivních potřeb společnosti. VÚP prováděl výzkum především na vlastním pracovišti, tedy u odsouzených umístěných přímo v objektu ústavu. Jednalo se o intenzivní charakter výzkumu u reprezentativních skupin odsouzených vybraných podle hledisek plánovaných úkolů. Byl sledován jejich somatopsychologický stav a chování. Při zacházení s odsouzenými se pokusně aplikovaly pedagogické, psychologické a psychiatrické metody směřující k reedukaci a resocializaci. Jedním ze základních a dlouhodobých úkolů, který VÚP řešil, byl výzkum v oblasti kolektivních a skupinových nápravně výchovných metod. Šlo v něm především o rozvoj speciálních penitenciárních resocializačních metod, které byly předpokladem účinnosti výkonu trestu odnětí svobody. Dalším úkolem, na který se VÚP zaměřil, bylo zkoumání dynamiky projevů osobnosti v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody. Řešení tohoto úkolu souviselo s individualizací, klasifikací odsouzených a diferenciací forem a metod nápravné výchovy.

V rámci tohoto úkolu se provádělo mnoho empirických výzkumů, při nichž se vyšetřovali prvotrestaní i recidivisté, se záměrem zjišťovat vlastnosti osobnosti, které byly, v souvislosti s jejich trestnou činností a změnami těchto vlastností v průběhu výkonu trestu, významné. Mezi základní a trvalé úkoly VÚP patřil výzkum v oblasti pracovní výchovy odsouzeného jako jednoho ze základních prostředků nápravné výchovy. V systému nápravné výchovy měla také velký význam právní edukace odsouzených. Aby ji bylo možné realizovat, bylo důležité zjistit, jak vysoké je právní vědomí odsouzených²⁹.

V roce 1980 tehdejší ministr spravedlnosti JUDr. Jan Němec Výzkumný ústav penologický zrušil.

Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc.

Profesor Oto Novotný (viz příloha P VII) je nejen uznávaným odborníkem v oblasti trestního práva a kriminologie, ale též prvním českým penologem druhé poloviny 20. století, neboť se v té době zabýval problematikou soudních trestů a trestání se zaměřením na výkon trestu odnětí svobody. Jako první již v 60. letech napsal knihu, ve které podrobil kritické analýze dosavadní trestní právo, justiční a vězeňskou praxi. Tím do značné míry též reagoval na pojetí účelu výkonu trestu odnětí svobody podle nového zákona v souladu s mezinárodními pravidly pro zacházení s vězni.

Narodil se 31. 5. 1928 v Dolním Újezdě u Litomyšle v rodině legionáře a později policisty. Vlastenecká výchova se smyslem pro spravedlnost, svobodu a demokracii utvářela jeho životní postoje, které procházely těžkou zkouškou v období nacistické okupace. V roce 1942 byl vyloučen z gymnázia a v letech 1944 – 1945 vězněn v koncentračním táboře. Po osvobození obdržel podle zákona osvědčení o účasti na národním odboji. Začal studovat na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kterou absolvoval v roce 1951. V letech 1958 – 1965 zde působil jako odborný asistent a v letech 1965 – 1971 jako docent.

²⁹ BRADOVÁ, J.: „*Historie české penitenciaristiky*“. Brno, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně – Institut mezioborových studií, Fakulta humanitních studií, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce Miloslav Jůzl, s. 26-30.

V průběhu 60. let se účastnil kongresů, pořádaných Mezinárodním sdružením pro trestní právo (Association Internationale de Droit Pénal) se sídlem v Paříži. V tehdejší Československé socialistické republice otevřel otázku zrušení trestu smrti a k tomu v pracovním týmu připravil expertizu pro jednání (rozhodování) Federálního shromáždění.

V rámci kritické analýzy trestního práva, justiční a vězeňské praxe zejména přispěl k převedení vězeňství z resortu Ministerstva vnitra do resortu Ministerstva spravedlnosti, k celostátnímu zavedení sociálních kurátorů a vzniku experimentálního střediska ambulantní nápravné péče v Praze.

V roce 1967 byl jmenován ředitelem Výzkumného ústavu kriminologického při Generální prokuratuře v Praze. Z této funkce byl odvolán v roce 1971 za své snahy o prosazení ústavních, trestně právních a vězeňských reforem. V letech 1971 – 1989 byl zařazen jako odborný pracovník na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, ale bez možnosti přednášet a publikovat. V roce 1990 se stal předsedou akademického senátu, vedoucím katedry trestního práva a byl jmenován vysokoškolským profesorem.

V nových podmínkách usiloval o vytváření teoretických předpokladů rektifikace v oblasti právního státu, trestního práva, alternativ uvěznění a vězeňského práva. Dále vedl tým autorů dokumentu Českého helsinského výboru „Právo občanů na bezpečnost“, obsahujícího kritické hodnocení realizace systému opatření proti kriminalitě. Zabýval se problematikou hospodářské a finanční kriminality a stal se vedoucím autorem několika vysokoškolských učebnic, zejména trestního práva hmotného a kriminologie. Za mimořádné zásluhy o rozvoj české penologie obdržel v roce 1997 Plaketu Vězeňské služby ČR I. stupně, která je nejvyšším oceněním externích spolupracovníků. V roce 1998 mu byla udělena medaile Univerzity Karlovy v Praze a v roce 1999 mu udělila Jednota českých právníků Randovu medaili³⁰.

2.8 Vězeňství v období Československé a České republiky

Na základě vnitropolitických změn v Československé socialistické republice po 17. 11. 1989 docházelo k obnově demokratického státu v čele s novým prezidentem

³⁰ KÝR, A. *Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc. Historická penologie*. 2004, č. 1, s. 3-5.

Václavem Havlem, který byl také politickým vězněm. V lednu 1990 vyhlásil prezident republiky rozsáhlou amnestii, v jejímž důsledku zůstalo ve vězeňských zařízeních z přibližně 23 tisíc vězňů pouze 6 tisíc. Této amnestii předcházelo propuštění 50 politických vězňů již v prosinci 1989. Amnestie, jež se netýkala pachatelů závažných trestných činů, se nespokojili s danou situací a pokoušeli se vynutit svobodu prostřednictvím hromadných protestních akcí a vzpour, které se dotkly celého území státu. Nejzávažnější vzpoura proběhla roku 1990 v nápravně výchovném ústavu Leopoldov na Slovensku, kde zasahovala speciální bezpečnostní jednotka. Při této vzpouře došlo k usmrcení jednoho odsouzeného a řadě zranění na straně odsouzených i zakročujících příslušníků³¹.

V roce 1991 až 1992 byla ředitelstvem Sboru nápravné výchovy vypracována Koncepce rozvoje vězeňství v České republice v duchu Evropských vězeňských pravidel, která byla doporučena k realizaci právním expertem Rady Evropy. Nezbytné reformní kroky k postupnému uvádění koncepce do vězeňské praxe byly odvozeny z přehodnocení vývoje českého vězeňství v letech 1945 až 1989, zejména z poznání podmínek a příčin všech deformačních vlivů. V první řadě šlo o depolitizaci vězeňství, které se v minulosti stalo obávaným mocenským nástrojem k prosazování zájmů jedné politické strany. Nezbytným krokem byla též demilitarizace vězeňství ve smyslu odstranění zbytečných militantních prvků při zacházení s vězni. S tím souvisel i další krok v podobě decentralizace vězeňství s cílem posílit pravomoci ředitelů vězeňských zařízení a neméně významným krokem se stalo vytváření předpokladů k celkové humanizaci vězeňského systému³².

³¹ KÝR, A. *Reformní úsilí ve vězeňství*. Historická penologie. 2003, č. 1, s. 11.

³² KÝR, A. *Reformní úsilí ve vězeňství*. Historická penologie. 2003, č. 1, s. 12.

3 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY

3.1 Vznik Vězeňské služby České republiky

Dnem 1. 1. 1993 zanikl Sbor nápravné výchovy a k plnění úkolů státní správy ve vězeňství byla zřízena Vězeňská služba České republiky (dále jen VS ČR), zbavená přímého vlivu politických stran, zbytečných militantních prvků, neúměrné centralizace a byrokracie. Odpovědnost za její činnost byla svěřena generálnímu řediteli, který byl jmenován ministrem spravedlnosti. Byly posíleny pravomoci ředitelů vazebních věznic a věznic, zejména v oblasti personální a ekonomické. V souladu s požadavky na dodržování základních lidských práv a občanských svobod byl vydán zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, který stanovil, že obvinění mohou být podrobena jen těm omezením, která jsou nutná pro trestní řízení. K prohloubení humanizace a odborného zacházení s odsouzenými byl vydán zákon č. 294/1994 Sb., který pozměnil a doplnil zákon č. 59/1956 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Podle této úpravy došlo k novému pojmenování a členění zařízení pro výkon trestu na věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. O umístování odsouzených do jednotlivých typů a přefazování rozhodoval soud. Odsouzení mladiství byli zařazováni do zvlášť vyčleněné věznice. K systémové a tvůrčí aplikaci požadavků Evropských vězeňských pravidel na základě nových poznatků a zahraničních zkušeností byl vydán zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, avšak základní typy věznic se nezměnily. Vnitřní kontrolní činnost ve vězeňství se stala jedním z důležitých úkolů generálního ředitelství VS ČR a odboru generální inspekce ministerstva spravedlnosti. Dohled nad výkonem vazby a trestu začali vykonávat příslušní státní zástupci, poslanci a inspekční instituce při Radě Evropy a Organizaci spojených národů³³.

Vězeňská služba je rozpočtovou organizací podřízenou Ministerstvu spravedlnosti České republiky, plní ve stanoveném rozsahu úkoly státní správy vězeňství a zajišťuje výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody.

Vězeňství je součástí sociálního systému zacházení s kriminální populací, neboť v rámci penitenciárního působení vytváří podmínky k obnovení těch vlastností, sociálních

³³ KÝR, A. *Činnost Vězeňské služby ČR (1993 – 2007)*. Historická penologie. 2007, č. 2, s. 12.

dovedností a hodnot vězněného, které mohou být základem jeho integrace do společnosti po propuštění z výkonu trestu. To vyplývá z formulovaného účelu trestu, jímž je příprava jedince na život na svobodě jako občana, který bude schopen vést řádný život³⁴.

Vězeňská služba spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, spravuje a střeží ústavy pro výkon detence, prostřednictvím programů zacházení, soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění, provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody³⁵. VS ČR se dělí na vězeňskou stráž, která střeží, eskortuje a předvádí osoby, střeží budovy VS ČR, zajišťuje kázeň a pořádek, dále pak na justiční stráž, která zajišťuje pořádek a bezpečnost v soudních budovách a mimo jiné chrání pracovníky soudů.

VS ČR se organizačně člení na Generální ředitelství v čele s generálním ředitelem, vrchním státním radou, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Generální ředitel odpovídá ministrovi spravedlnosti za činnost VS ČR. Generální ředitel činí právní úkony za VS ČR jménem státu³⁶.

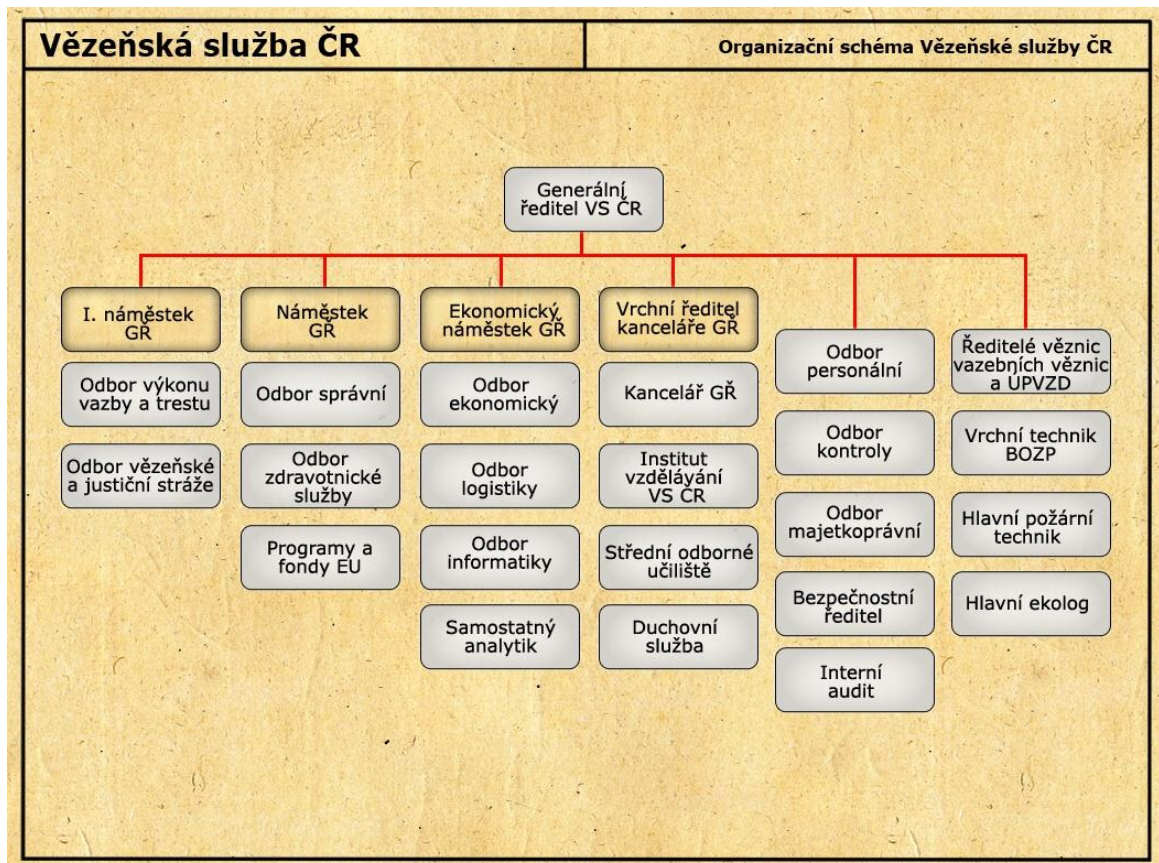
Generální ředitelství

Je orgánem ministra spravedlnosti pro řízení a kontrolu VS ČR, v jehož čele stojí generální ředitel. Ve stanoveném rozsahu plní též funkci ústředního orgánu státní správy pro vězeňství. Vnitřní organizace Generálního ředitelství je tvořena sekretariátem generálního ředitele a jednotlivými specializovanými odbory, které jsou uvedeny v organizačním schématu (viz níže).

³⁴ ČERNÍKOVÁ, V. a kol.: *Sociální ochrana*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. 2008, s. 71.

³⁵ § 2, odst. 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži

³⁶ Nařízení generálního ředitele č. 50/2012, kterým se vydává organizační řád Vězeňské služby České republiky.

Obr. 1. Organizační schéma Vězeňské služby ČR. Zdroj: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/onas/organizaacni-struktura-2/>. Ze dne 17.2.2013.

Odbory Generálního ředitelství v rámci své působnosti metodicky řídí a kontrolují činnost obdobných úseků v organizačních člancích VS ČR. Získané poznatky analyzují a navrhuji žádoucí opatření, podílejí se na vyřizování stížností, oznámení a podnětů, zpracovávají návrhy vnitřních předpisů, podílejí se na připomínkovém řízení k právním předpisům a na zpracování právních stanovisek. Dále jednotlivé odbory připravují podklady pro jednání generálního ředitele, jeho poradních orgánů a ve stanoveném rozsahu zpracovávají další odborné materiály a písemnosti.

Dalším základním článkem organizace VS ČR jsou vazební věznice, které jsou zřizovány a rušeny ministrem spravedlnosti. Dále sem náleží Institut vzdělávání VS ČR. V čele každé věznice a vzdělávacího zařízení stojí ředitel, který je jmenován a odvoláván generálním ředitelem VS ČR a kterému je ředitel věznice nebo zařízení z pozice své

funkce odpovědné. Ředitelé vazebních věznic a věznic nesou odpovědnost za výkon vazby a trestu odnětí svobody v souladu s příslušnými zákony a za naplňování účelu vazby a trestu odnětí svobody³⁷.

Vazební věznice

Ve vazebních věznicích nebo ve zvláštních odděleních věznic, která jsou k tomuto účelu určena, se vykonává výkon vazby. Tato zařízení zajišťují, aby vazba plnila zákonem stanovený účel, kterým je zabránit ve vymezených případech obviněnému v předpokládaném maření trestního stíhání nebo případně v pokračování trestné činnosti. Ředitel vazební věznice nebo věznice, kde probíhá výkon vazby, je odpovědný za to, že obvinění budou podrobena pouze nezbytně nutným omezením³⁸.

Věznice

Trest odnětí svobody je vykonáván ve věznici nebo v samostatném oddělení vazební věznice. Věznicemi je zajišťováno, aby trest odnětí svobody byl vykonáván v souladu se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, a současně je zabezpečováno plnění dalších povinností, které v souvislosti s výkonem trestu jsou ukládány ostatními právní předpisy³⁹.

Výkon trestu odnětí svobody je diferencován, a člení se na čtyři základní typy:

- s dohledem,
- s dozorem,
- s ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou.

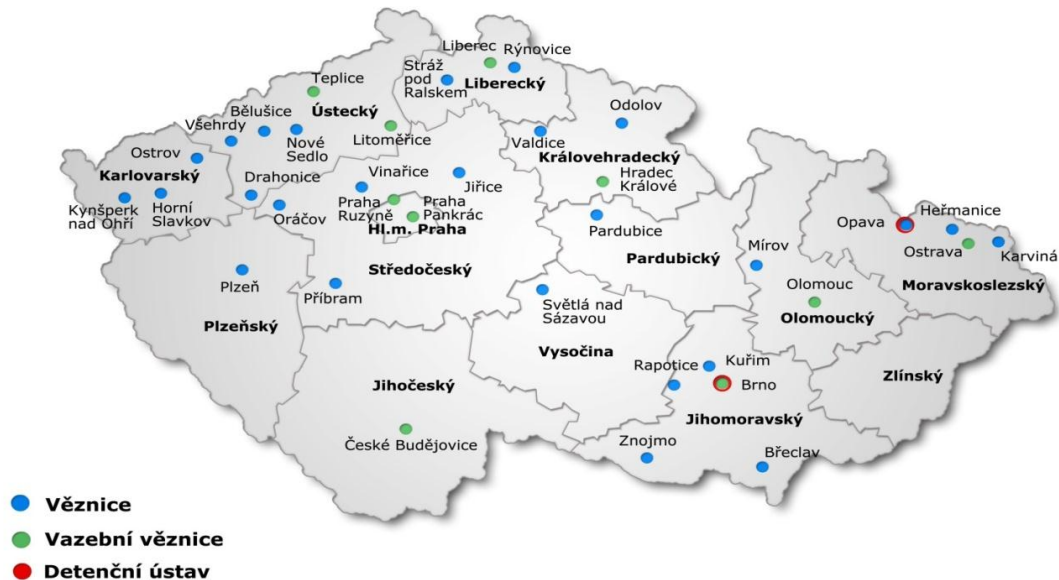
V České republice se v současné době nachází 36 věznic, z toho 10 vazebních a 2 detenční ústavy.

³⁷ ČERNÍKOVÁ, V. a kol.: *Sociální ochrana*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. 2008, s. 74 -75.

³⁸ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby.

³⁹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

Věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR

Obr. 2. Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů ČR Zdroj: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401>. Ze dne 17.2.2013.

Ústav zabezpečovací detence

Zabezpečovací detence je typ ochranného opatření pro pachatele závažné trestné činnosti. Je určen pro osoby s vysokou mírou nebezpečnosti pro společnost, kdy jejich duševní stav trvale i dočasně způsobuje, že se závažné trestné činnosti dopouštějí. V současné době jsou zřízeny dva detenční ústavy, a to ve Vazební věznici Brno a ve Věznici Opava.

Institut vzdělávání

Institut vzdělávání se sídlem ve Stráži pod Ralskem je rezortním vzdělávacím zařízením, které zajišťuje profesní přípravu příslušníků a občanských pracovníků VS ČR.

Kabinet dokumentace a historie

Nedílnou součástí Institutu vzdělávání VS ČR je Kabinet dokumentace a historie (dále jen „Kabinet“), který vznikl Rozkazem ředitele správy Sboru nápravné výchovy (SNV) č. 26/1992, o zřízení a činnosti Kabinetu dokumentace a historie Sboru nápravné výchovy České republiky se záměrem, aby sloužil vězeňství jako celku.

Jeho prvotním úkolem v roce 1992 bylo soustředit historicky významné materiály s cílem zabránit jejich případnému zničení nebo ztrátě a využít je k poznávání minulosti českého vězeňství. Výsledkem byl vznik VS ČR zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci ČR. Zřízením Kabinetu byly též vytvořeny podmínky k vyrovnání se s totalitní minulostí v oblasti vězeňství. Z těchto důvodů bylo plnění úkolu Kabinetu svěřeno do působnosti sekretariátu ředitele SNV ČR, což umožnilo spolupráci s jednotlivými organizačními články SNV ČR (ústavy pro výkon vazby a ústavy pro výkon trestu odnětí svobody), která byla nezbytná k plnění stanovených úkolů. Postupně byla navázána spolupráce Kabinetu s archívy, muzei, památníky, knihovnami, příslušnými vědecko-výzkumnými pracovišti, organizacemi bývalých politických vězňů a Úřadem pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu Ministerstva vnitra. Na základě rozvíjející se spolupráce se subjekty mimo VS ČR se Kabinet ujal vyhledávání a poskytování informací o minulosti českého vězeňství v rámci plnění zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Vzhledem ke skutečnosti, že od roku 1997 je činnost Kabinetu spojována s pravidelnou výukou posluchačů nástupních kurzů Institutu vzdělávání VS ČR, rozhodla generální ředitelka VS ČR s účinností od 1. 9. 2000 o začlenění Kabinetu do organizační struktury Institutu vzdělávání VS ČR⁴⁰.

U zrodu Kabinetu stála skromná, ale vlivná osobnost českého vězeňství, PhDr. Aleš Kýr, bývalý ředitel sekretariátu generálního ředitele VS ČR.

⁴⁰ Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR [online]. ©2007 IVVS [cit. 2013-02-19]. Dostupné z: <http://www.ivvs.cz/?m=6>

PhDr. Aleš Kýr

V září roku 2012 uplynulo 38 let od chvíle, kdy PhDr. Aleš Kýr (viz příloha P VIII) spojil svůj profesní život s vězeňstvím. Krátce poté, kdy složil státní zkoušky v oboru sociologie a na filosofické fakultě brněnské univerzity, začal získávat první praktické zkušenosti přímo ve věznici, kde se podílel na rozvoji moderních metod zacházení s vězni. Tehdy již sedmým rokem fungoval Výzkumný ústav penologický pod vedením doc. PhDr. Jiřího Čepeláka, CSc., jenž svou autoritou podporoval zájem mladých kolegů ve věznicích o další rozvoj teoretických znalostí a dobře věděl, že ve spolupráci s nimi a jejich prostřednictvím bude možné nové potřebné věci realizovat do praxe. V této atmosféře otevřené dalšímu odbornému vzdělávání pokračoval Aleš Kýr ve studiu zaměřeném úzce na vězeňství. V roce 1979 ukončil postgraduální studium na Pedagogické fakultě UK v Praze a pokračoval přípravou na rigorózní zkoušky. Titul doktora filosofie obhájil v roce 1985 na své domovské katedře sociologie v Brně. V té době již pracoval v tehdejší řídicím a administrativním centru vězeňství v Praze, kde měl příležitost bohatě uplatnit své sociologické a pedagogické vzdělání i čerstvé zkušenosti z praxe a z pozice analytika získával ucelený pohled na organizaci a řízení vězeňství jako svébytné součásti resortu justice.

Velké celospolečenské změny po roce 1989 by se ve vězeňství neobešly bez lidí vybavených teoretickými i praktickými znalostmi a zkušenostmi. Aleš Kýr působil zprvu jako pověřený a později výběrovým řízením řádně jmenovaný ředitel sekretariátu generálního ředitele VS ČR. Měl příležitost iniciovat, plánovat a také organizačně zabezpečovat řadu úkolů, bez nichž by později naše vězeňství mnohem obtížněji hledalo cestu „do Evropy“. Protože mnohé dnes již považujeme skutečně za samozřejmé, je třeba naznačit alespoň základní oblasti, které tehdy tým Aleše Kýra řešil. Byla to oblast koncepční a legislativní, oblast zahraničních vztahů a vzdělávání vězeňského personálu, mediální obraz VS ČR a nový pohled na historii vězeňství.

Doba velkých změn – nejprve bylo třeba dát dohromady domácí odborníky se znalostí zahraničních kontextů a vypracovat koncepci transformace někdejší totalitní struktury vězeňství v moderní nástroj trestní justice s rozměrem sociální služby. Díky tomu vznikla Koncepce rozvoje vězeňství v ČR a prvním konkrétním výsledkem navázání osobních kontaktů se zahraničními kolegy bylo kladné přijetí koncepce na mezinárodní úrovni v roce 1991. Příznivý posudek představitele Rady Evropy Helmuta Gonsy byl impulsem k zásadním legislativním změnám. V naznačeném směru byl v roce 1992 přijat

zákon o vězeňské službě, podstatně novelizován byl zákon o výkonu trestu odnětí svobody a poprvé v české historii byl v roce 1993 zákonem upraven výkon vazby. S odstupem několika let a s ohledem na změněnou společenskou realitu byl pak roku 1999 vydán zcela nový zákon o výkonu trestu. Již počátkem 90. let se Aleš Kýr zajímal o zahraniční zkušenosti se zacházením s psychicky nemocnými delikventy, avšak tento úkol byl pro složité kompetenční meziresortní debaty zdárně završen až v roce 2008 vydáním zákona o výkonu zabezpečovací detence.

PhDr. Aleš Kýr počátkem 90. let podporou mezinárodního kontextu nové koncepce vzdělávání českého vězeňského personálu ovlivňoval i rozvoj Institutu vzdělávání VS ČR. Od roku 1994 pod záštitou Rady Evropy a Kanceláře prezidenta České republiky pravidelně jednou za dva roky VS ČR pořádala konference v Kroměříži, které hostily vězeňské odborníky z několika desítek států světa. Jako hlavní organizátor prvních konferencí se opět osvědčil Aleš Kýr. Několik let byl také spolupracovníkem Výboru proti mučení Rady Evropy (CPT) a Rady vlády ČR pro lidská práva.

Pod vedením Aleše Kýra byly na generálním ředitelství vytvořeny nové pracovní týmy pro zahraniční styky a styky s veřejností. Již v roce 1991 inicioval Aleš Kýr vznik Kabinetu dokumentace a historie VS ČR a získal pro něj osobu s velkým rozhledem a badatelským zanícením, docenta dr. Jana Uhlíka, CSc. Pílí týmu Aleše Kýra byla historie českého vězeňství prezentována na první mezinárodní konferenci v Kroměříži roku 1994 a tato prezentace se stala základem stálé expozice v Památníku dislokovaném ve Vazební věznici Praha – Pankrác. Po odchodu doc. Jana Uhlíka, který věnoval poslední léta svého aktivního profesního života vězeňské historii, se Aleš Kýr ujal osobně péče o vědecký rozvoj historiografie VS ČR. V roce 2000 se stal vedoucím Kabinetu, který byl od 1. září téhož roku organizačně začleněn do Institutu vzdělávání VS ČR. Pod vedením Aleše Kýra se činnost Kabinetu dále rozvíjela, byly navázány kontakty s dalšími vysokými školami, vědeckými ústavy, mediálními institucemi a filmovými dokumentaristy. Kabinet se podílí na výzkumných projektech, z nichž se již mnohé zúročily prezentací na mezinárodních konferencích a v řadě publikací, šířeji seznámil veřejnost s problematikou vězeňství nejen prostřednictvím webových stránek a časopisu *Historická penologie*, ale především mnoha výstavami, pořádanými na různých místech republiky.

PhDr. Aleš Kýr je nositelem pěti resortních vyznamenání VS ČR⁴¹.

Střední odborné učiliště

Střední odborné učiliště je výchovně vzdělávací zařízení a organizační jednotka Vězeňské služby s celorepublikovou působností, poskytující osobám ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody:

a) přípravu pro výkon povolání a odborných činností v učebnách a studijních oborech,

b) kurzy pro doplnění základního vzdělání⁴².

Zotavovny

Zotavovny jsou příspěvkovými organizacemi zřízenými Ministerstvem spravedlnosti, které poskytují preventivní rehabilitace, akce služebního a pracovního charakteru a dále rekreační služby pro příslušníky a občanské zaměstnance VS ČR a jejich rodinné příslušníky.

3.2 Koncepce rozvoje vězeňství v České republice

V České republice nastoupilo vězeňství v roce 1989 cestu radikální transformace. Za základ této cesty byla považována depolitizace českého vězeňství, jeho humanizace, decentralizace jeho řízení a demilitarizace. Zatímco vězeňské systémy vyspělé Evropy se po celá desetiletí vyvíjely kontinuálně, český vězeňský systém stál před složitým úkolem transformovat se zásadně, a to v relativně krátké době.

Základním cílem Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 je reagovat na nové podmínky a na nové souvislosti, v nichž se české vězeňství nachází a současně naznačit priority českého vězeňského systému.

⁴¹ HORNA, O. *Osobnost spojená s historií vězeňství*. České vězeňství. 2009, č. 4, s. 30-31.

⁴² Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.

„K naplnění filozofie výkonu trestu odnětí svobody, Základního programového prohlášení a Základních principů si české vězeňství pro příští desetiletí stanovuje následující strategické cíle:

- Koncipováním a naplněním nové bezpečnostní doktríny, jejímž základem bude komplementární působení prvků vnější bezpečnosti a bezpečnosti dynamické, zajistit přiměřenou míru bezpečnosti a bezpečí pro společnost, vězně a vězeňský personál.
- K objektivnějšímu posuzování a efektivnější eliminaci rizik, představovaných jednotlivými vězňenými osobami, koncipovat a realizovat nově diagnostikování, klasifikaci a umíst'ování vězňených osob; přitom akceptovat principy založené na metodě hodnocení rizik a potřeb.
- Činit kroky k dalšímu zintenzivnění spolupráce s Probační a mediační službou České republiky.
- Zjednodušit strukturu vězeňských zařízení, přičemž základ této struktury budou tvořit pouze tři typy věznic, a to věznice pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem, věznice pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou a vazební věznice.
- Na základě zkušeností z rozvinutých vězeňských systémů zvýšit zásadně účast odborných diagnostických pracovišť vězeňské služby při zařazování a přeřazování odsouzených do typů věznic.
- Zpracovat a realizovat strategii zaměstnávání vězňených osob směřující k rozšíření možnosti zaměstnávání, přitom počítat též se zaměstnáváním během výkonu vazby.
- Činit kroky k žádoucím změnám vězeňské architektury, a to především s cílem modernizace vězeňských zařízení, případně výstavby nových.
- Být moderním, dynamickým systémem, jenž je otevřen odůvodněným změnám. K tomu orientovat vztahy s veřejností, s institucemi a organizacemi, včetně Koncepce aktivních zahraničních kontaktů.
- V návaznosti na koncepční změny ve zdravotnictví veřejném a s ohledem na specifické potřeby vězeňství dořešit systém zdravotnické péče o vězňené osoby i personál.

- Činit kroky k tomu, aby případný další nárůst (nebo stagnace) počtu vězňů osob nebyl důvodem k rezignaci na dosažení strategických cílů.“⁴³

3.3 Den českého vězeňství

Tak jako dříve i dnes jsou s určitým datem spojovány státní svátky a významné dny. V minulosti se měnily v závislosti na politické orientaci společenského života, která se po roce 1948 odkláněla od historických národních tradic.

Na základě transformace českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel a návratu k národním humanistickým a penitenciárním tradicím vznikla dne 1. 1. 1993 VS ČR. Myšlenkou na vyhlášení „Dne českého vězeňství“ se zabývalo vedení generálního ředitelství VS ČR již v roce 2001 a 2003, k tomu si vyžádalo potřebné podklady z Kabinetu, avšak nedošlo k žádnému rozhodnutí. Aktuálně se touto záležitostí zabývalo vedení Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR 12. 3. 2012 na základě nového návrhu, zpracovaného v Kabinetu. Stanovení vhodného data „Dne českého vězeňství“ se ukázalo nesnadným úkolem, protože organizační a legislativní základy československého vězeňství byly recipovány z reformního období rakouského vězeňství. Určité řešení nabízelo životní nebo pracovní výročí JUDr. Emila Lányho (1879 – 1945), který byl pověřen organizací a správou československého vězeňství a stal se též delegátem v mezinárodní komisi pro vězeňství.

Nejvhodnějším řešením se ukázala významná událost, spojená s utvářením vězeňského personálu po vzniku Československé republiky. Dne 14. 12. 1918 vydal ministr spravedlnosti JUDr. František Soukup nařízení o služebním slibu pro nově nastupující dozorce a dozorkyně vězňů. Do této doby skládali dozorcí přísahu (přísežnou formuli), která je v první řadě zavazovala k zachování věrnosti rakouskému císaři Františku Josefu I. V novém služebním slibu se dozorcí a dozorkyně již zavazovali k věrnosti Československé republice. Z následující citace služebního slibu vyplývá, že jeho obsah je srovnatelný se současnými požadavky na profesní etiku vězeňského personálu: „Slibuji na svou čest a svědomí, že republice československé budu vždy věrně a její vlády poslušen, že budu veškeré své povinnosti dle platných zákonů a nařízení plniti svědomitě,

⁴³ Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, s. 9 - 10.

pilně a nestranně, budu poslušen všech příkazů svých představených, úředního tajemství neprozradím a ve všem svém jednání jen prospěchu státu a zájmu služby budu dbáti!“

Po projednání návrhu na poradě vedení Generálního ředitelství VS ČR byl schválen 14. prosinec za „Den českého vězeňství“. Tento den obrací pozornost k penitenciárním tradicím první Československé republiky, která vytvořila podmínky k uplatnění a rozvinutí všech předcházejících humanistických a penitenciárních myšlenek a obohatila je o výsledky mezinárodní spolupráce v oblasti trestní justice a vězeňství⁴⁴.

U příležitosti „Dne českého vězeňství“ organizační jednotky VS ČR uskutečňují služební shromáždění k připomenutí historických tradic, reformních úspěchů a dosažených výsledků v českém vězeňství. Pořádají dny otevřených dveří pro rodinné příslušníky a bývalé zaměstnance. V tento den uděluje vedení organizačních jednotek služebním a občanským zaměstnancům resortní vyznamenání. V neposlední řadě je to den, vhodný k uctění památky zesnulých významných osobností českého vězeňství.

⁴⁴ KÝR, A. *Den českého vězeňství*. České vězeňství. 2012, č. 1, s. 44 – 45.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 EMPIRICKÁ ČÁST

4.1 Cíl výzkumu

Cílem praktické části diplomové práce bylo zjistit, jaké povědomí mají vybraní zaměstnanci VS ČR o osobnostech české penitenciaristiky a penologie, jejich práci a přínosu pro současné moderní pojetí vězenství a jakým způsobem získali tyto vědomosti. Zda se s touto problematikou setkávají v pouze obecné rovině v rámci odborné přípravy⁴⁵ nebo zda je tato znalost teorie v rámci výkonu zaměstnání dále spojována s praxí.

4.2 Použitá metoda výzkumu

Metodou zpracování empirické části diplomové práce jsem zvolila kvalitativní výzkum prostřednictvím strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami, které jsem provedla se zaměstnanci Vězeňské služby ČR.

Podstatou kvalitativního výzkumu je do široka rozprostřený sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné. Stejně tak nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již předtím někdo vybudoval. Jde o to do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací. Logika kvalitativního výzkumu je

⁴⁵ Základní odborná příprava typu „A“ se zaměřuje především na všestrannou přípravu příslušníka, na jeho první profesní orientaci ve Vězeňské službě ČR. Zahrnuje také složky rozumové, mravní, tělesné, estetické a environmentální výchovy. Učební plán je sestaven tak, aby si nastupující příslušník osvojil nejen zákony, předpisy a nařízení upravující výkon služby vězeňské a justiční strážce, ale zároveň si uvědomoval psychologické, etické i výchovné aspekty výkonu služby. Cílová skupina: Všichni nově nastupující příslušníci Vězeňské služby ČR.

Absolvent kurzu „B“ se orientuje v základních otázkách systému vězenství v České republice. Je seznámen se základní právní úpravou výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, včetně vybraných interních služebních předpisů Vězeňské služby ČR. Získá poznatky týkající se současné filosofie zacházení s odsouzenými a obviněnými v ČR, včetně seznámení s některými zahraničními zkušenostmi. Dále je informován o legislativě, která upravuje jeho pracovní zařazení, organizaci Vězeňské služby ČR. Z hlediska humanitních oborů je seznámen především s psychologickými, pedagogickými, právními a etickými aspekty penitenciární problematiky. Důraz je kladen na profesionální přístup, zvláště na problematiku dodržování zákonitosti a pozitivní postoje pracovníka vězenství. Cílová skupina: Všichni nově nastupující občanští pracovníci Vězeňské služby ČR, kteří přicházejí do styku s vězni při výkonu své funkce, ale nepodílejí se na přípravě a realizaci programu zacházení. Jde zejména o zaměstnance z oddělení logistiky a o administrativní pracovníky. Zdroj: <http://www.ivvs.cz/?m=1&s=1&ss=3&typ=subsub&clid=187> ze dne 21.2.2013.

induktivní, teprve po nasbírání dostatečného množství dat začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně další oporu v datech⁴⁶.

Úkolem kvalitativního badatele je poskytnout rámec, ve kterém mohou respondenti podat vysvětlení svých přístupů, což umožňuje otevřené otázky⁴⁷.

4.3 Popis zkoumaného vzorku

Oslovila jsem deset zaměstnanců (dále jen „respondenti“) Vězeňské služby ČR, které jsem rozdělila do dvou skupin. První skupina představovala vyšší management, druhá skupina se skládala z řadových zaměstnanců. Jelikož jsem nedostala od všech oslovených respondentů souhlas s uveřejněním jejich jmen, označila jsem je číslicemi (1 – 5 vyšší management; 6 - 10 řadoví zaměstnanci). Do skupin byli zařazeni: 1- ředitel věznice, 2 – dokumentátor, 3 – vedoucí oddělení, 4 – zástupce ředitele věznice, 5 – vedoucí kanceláře věznice, 6 – dozorce, 7 – referent, 8 – strážný, 9 – strážný, 10 – analytik.

Pro lepší a přehlednější názory respondentů, jsou v diplomové práci odpovědi dotazovaných řazeny k jednotlivé otázce pod sebou. Čtenář si tak může rychleji udělat obrázek o tom, jak se odpovědi liší v souvislosti s jejich pracovním zařazením a praktickými zkušenostmi v oboru.

Výzkumný problém

Výzkumný problém 1: Vědomosti zaměstnanců Vězeňské služby ČR o osobnostech českého vězeňství vycházejí především ze základní odborné přípravy.

Výzkumný problém 2: Respondenti 1 - 5 (vyšší management) na rozdíl od skupiny 6 - 10 (řadoví zaměstnanci) uvažují o českém vězeňství v historickém kontextu.

⁴⁶ ŠVAŘÍČEK, Roman – ŠEĎOVÁ, Klára: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s.r.o., 2007, s. 24.

⁴⁷ ŠVAŘÍČEK, Roman – ŠEĎOVÁ, Klára: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s.r.o., 2007, s. 170.

4.4 Analýza získaných odpovědí

A) Jmenujte osobnosti české penitenciaristiky, které znáte?

1. František Josef Řezáč, Sigmund Freud, PhDr. Netík, doc. PhDr. Jůzl, PhDr. Urbanová, PhDr. Gillernová, PhDr. Boukalová, PhDr. Mertin, PhDr. Sluková, PhDr. Sochůrek, PhDr. Frouzová, PhDr. Fišerová, Ph.D., PhDr. Kratochvíl, doc. Skála, doc. Buriánek, prof. Matějčík a další.

2. JUDr. Emil Lány, JUDr. Vladimír Solnař, František Josef Řezáč, Gustav Jelínek, doc. PhDr. Jiří Čepelák, JUDr. František Kočí.

3. František Josef Řezáč, JUDr. Emil Lány, doc. PhDr. Jiří Čepelák.

4. Například PhDr. Jan Sochůrek, který pracuje na Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR, dále doc. PhDr. Miloslav Jůzl, oba mají velikou zkušenost ze svého působení u Vězeňské služby ČR.

5. Doc. PhDr. Jiří Čepelák, zakladatel výzkumného penologického ústavu, z dnešních prof. doc. JUDr. Vratislava Černíková, CSc.

6. Doc. PhDr. Miloslav Jůzl, JUDr. Martin Kocanda.

7. František Josef Řezáč, JUDr. Emil Lány, doc. PhDr. Jiří Čepelák, Mgr. Kamila Meclová.

8. Doc. PhDr. Jiří Čepelák.

9. JUDr. Emil Lány, František Josef Řezáč, doc. PhDr. Jiří Čepelák.

10. Záleží, co si mám představit pod pojmem osobnost. Musela bych pak napsat spoustu jmen včetně bývalých generálních ředitelů (generální ředitelky), ředitelů věznic, atd. Omezím se jen na ty, jejichž jméno mi něco říká, a kdo si myslím, že svou prací přinesl nějaké novátorství, něco významného, nového, nebo šíří povědomí o vězeňství mezi širší

veřejnost: František Josef Řezáč, JUDr. Emil Lány, doc. PhDr. Miloslav Jůzl, JUDr. Martin Kocanda.

B) Z jakých zdrojů jste získal tuto znalost (odborná příprava Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR, při výkonu své funkce, osobní zájem, aj.)?

1. Z výkonu své funkce, z odborné přípravy IVVS ČR a z osobního zájmu o profesi psychologie.
2. Studium odborné literatury, archivní výzkum.
3. Základní odborná příprava Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR.
4. V první řadě ze základní odborné přípravy Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR. Ze svého působení ve Vězeňské službě ČR a dále ze svého magisterského studia.
5. Osobní zájem a také při výkonu své funkce. S paní doktorkou Černíkovou jsem se osobně setkal při studiu. V rámci nástupního kurzu realizovaného Institutem vzdělávání Vězeňské služby ČR nebyla historie penologie, co si pamatuju, mnoho probírána.
6. Z výkonu mé funkce.
7. Z výkonu své funkce.
8. Z osobního zájmu.
9. Tyto informace jsem především čerpala při sbírání podkladů pro svoji bakalářskou práci.
10. Při výkonu své funkce.

C) Kterou z osobností, z minulosti a ze současnosti, považujete z hlediska přínosu vězeňství za jedinečnou a proč?

1. PhDr. Netík, doc. PhDr. Miloslav Jůzl a PhDr. Urbanová svojí jedinečností jsou přínosem pro české vězeňství z důvodů toho, že sami ve vězeňství pracovali a nyní stále ve své profesi z těchto odborných znalostí penitenciární pedagogiky a psychologie čerpají a myšlenky penologie šíří pro laickou veřejnost.

2. Všechny jmenované osobnosti - každý z nich přispěl specifickým způsobem.

JUDr. Emil Lány - studoval zahraniční vězeňské systémy a zjištěné informace přenášel do československých poměrů - byl členem Mezinárodní komise pro trestní právo a vězeňství a spolupodílel se na přípravě velké mezinárodní konference v roce 1930. Mimo jiné se tak podílel na představení československého vězeňství v zahraničí.

JUDr. Vladimír Solnař - svými studijními cestami po Evropě významně přispěl k aplikaci toho nejlepšího ze zahraničí v československých podmínkách.

František Josef Řezáč - sepsáním publikace "Vězeňství v posavadních způsobech svých" se stal zakladatel moderní penologie.

Gustav Jelínek - evangelický farář a duchovní správce ve věznicí Valašské Meziříčí a částečně i na Mírově svojí činností významně přispěl k humanizaci výkonu trestu.

Doc. PhDr. Jiří Čepelák - jako zakladatel Výzkumného ústavu penologického se zasadil o zahájení penologických výzkumů na konci 60. léta 20. století a zároveň se mu až do roku 1980 dařilo uvádět v život výsledky výzkumné činnosti penologického ústavu, což v době tzv. Normalizace rozhodně nebylo jednoduché. Zároveň svojí činností představoval oporu a metodologickou základnu pro psychology a pedagogy, kteří začali ve vězeňství působit po přijetí zák. č. 59/1965 Sb.

JUDr. František Kočí - ředitel borské trestnice a později Komenského ústavu v Košicích z období I. republiky, svým "osvíceným" přístupem významně modernizoval podmínky výkonu trestu na Borech, zasloužil se o vzdělávání vězňů v rámci přednášek, skládal muziku pro vězeňský sbor, zasloužil se o vznik vězeňského zemědělského statku v Liticích apod. - takto získané zkušenosti později aplikoval i v Košicích.

3. Doc. PhDr. Miloslav Jůzl ve vztahu ke vzdělávání personálu a rozvoje vězeňství.

4. Z minulosti jistě František Josef Řezáč, který je dle mého názoru nejznámější mezi zaměstnanci Vězeňské služby ČR. Jako první začal usilovat o humanizaci vězeňství

a výchově vězňů. Také začal vězně jako první vyučovat. Ze současných osobností je pro mne velkou osobností doc. PhDr. Miloslav Jůzl.

5. František Josef Řezáč, pedagog, který vytvořil první systém práce s vězňenými osobami. Ze současnosti PhDr. Aleš Kýr, který se intenzivně věnuje publikační činnosti v oblasti historických souvislostí.

6. Doc. PhDr. Miloslav Jůzl - má široký rozsah znalostí, je to výjimečná humanitně zaměřená osobnost.

7. JUDr. Emil Lány – preferoval individuální přístup k vězňeným osobám.

8. Protože vím jen o doc. PhDr. Jiřím Čepelákovi, takže jeho, protože založil Výzkumný ústav penologický, který byl velmi významný.

9. Je to možná úsměvné, ale ze současnosti bych jmenovala osobnost bývalého generálního ředitele PhDr. Lud'ka Kulu, díky němu se začalo o vězeňské službě mluvit více na veřejnosti. Z minulosti bych jmenovala například Josefa II., díky němu se začaly pevnosti přestavovat na vězení, které se díky vývoji a modernizaci přenesli až do současnosti.

10. Nikdy jsem do hloubky tyto osobnosti a jejich práci nestudovala, avšak Josef Řezáč je znám jako novátor či reformátor vězeňského systému a JUDr. Martin Kocanda byl jedním z těch, kteří "rozhýbali ledy" při úpravách vězeňské legislativy (např. vnější diferenciaci věznic).

D) Existuje naopak taková osobnost, které dle Vašeho názoru, není věnována dostatečná pozornost a proč?

1. Takovou osobnost neznám. Všem je věnována dostatečná pozornost v jejich oboru.

2. Ze jmenovaných osobností se větší pozornosti zatím dočkal pouze František Josef Řezáč, kratší články vyšly o JUDr. Františku Kočím a doc. PhDr. Jiřím Čepelákovi. Důvodem je to, že vězeňství se teprve stává velkým výzkumným tématem a doposud byla

řešena spíše problematika represí politických vězňů. Hledání pozitiv a jejich přiblížení veřejnosti zůstávalo spíše stranou.

3. Pozornost by měla být věnována každému zaměstnanci a příslušníkovi, který plní úkoly Vězeňské služby ČR. Nenapadá mě konkrétní osobnost.

4. Bohužel si v této chvíli nevybavím takovou osobu.

5. JUDr. Emil Lány, který padl 5. května 1945, soudce, který provedl revizi vězeňského systému. Myslím si, že v odborné literatuře není zcela doceněn. Jeho myšlenky o „tvrdomi“ výkonu trestu by šli jistě uplatnit i dnes.

6. JUDr. Martin Kocanda, bohužel má omezený prostor se prosadit.

7. Mgr. Kamila Meclová, protože jde o ženu, jedná se o současnou osobu.

8. Netuším.

9. Myslím si, že je málo pozornosti věnováno právě doc. PhDr. Jiřímu Čepelákovi zakladateli výzkumného ústavu. V té době to znamenalo pro vězeňskou službu velký pokrok a po skončení jejich působnosti se na něj téměř zapomnělo.

10. Na tuto otázku neumím odpovědět.

E) Které z myšlenek těchto osobností se objevují v moderním pojetí českého vězeňství? Byly ve své době přijímány?

1. Jednoznačně Sigmund Freud – oidipovský komplex, nezralá osobnost, vztahy v rodině atd.

2. Řada "novátorských" myšlenek se setkávala spíše s problémy. Např. JUDr. František Kočí byl dosti kritizován, protože v rámci zaměstnávání vězňů v zemědělství či jiných provozech údajně omezoval pracovní možnosti dělníků a živnostníků v okolí.

Stejně tak doc. PhDr. Jiří Čepelák měl těžkou pozici, protože zásady moderní penologie se setkávaly s odporem u příslušníků SNV, kteří sloužili již v 50. letech 20. století.

V současném vězeňství se naštěstí mnoho z uvedených myšlenek daří prosazovat, některé ale nejsou dostatečně reflektovány. K nim patří zejména zaměstnávání vězňů v zemědělství, tak jak tomu bývalo již od Rakouska-Uherska. Tento druh práce je možné považovat za jeden z nejprospěšnějších z hlediska nápravy odsouzených a zároveň by mohl svými výsledky za určitých podmínek napomoci ekonomické situaci věznic.

3. Myšlenky a realizace doc. PhDr. Jiřího Čepeláka - resocializace odsouzených, odborný růst pedagogů, sociologů apod., informace a zkušenosti ze zahraničí.

4. Z myšlenek Františka Josefa Řezáče se realizuje vzdělávání a výchova. Současně se rozvinula praxe ukládání alternativních trestů, o kterých se již zmiňoval ve svých spisech. Jestli byly ve své době přijímány nedokáži posoudit. Věřím, že samotnými vězni ano, společností asi ne.

5. Jistě jsme navázali na výzkumný penologický ústav (docenta Čepelák), který položil základy práce s vězněnými osobami z hlediska psychologické intervence. Myšlenky doc. PhDr. Jiřího Čepeláka byly přijímány v roce 1968 – 1969, následně byl ústav komunistickým režimem zrušen a vývoj českého vězeňství v této oblasti se zastavil.

6. Obě tyto osobnosti (doc. PhDr. Miloslav Jůzl a JUDr. Martin Kocanda) tento obraz spoluvytvářely, míra přijetí byla dána rozsahem jejich působnosti, byla jimi limitována.

7. Individuální přístup k vězněným osobám.

8. Všechna Čepelákova práce se asi uplatňuje, ale nezajímám se o to, tak moc nevím.

9. Když se opět zmíním o doc. PhDr. Jiřím Čepelákovi, což si myslím, že počáteční výzkumy, které prováděli by se mohly přenést i do současnosti. Bohužel tomu nepřál režim, který výzkumný ústav zrušil.

10. Jak jsem psala v předchozí odpovědi, nejsem člověk, který do hloubky studoval tyto osobnosti a jejich myšlenky.

F) Staví současné vězeňství na práci těchto osobností nebo se obrací k zahraničním zkušenostem?

1. Současné vězeňství staví především na práci těchto osobností, jejichž znalosti a odbornost využívá. Např. při supervizích, vzdělávání personálu, konání konferencí, poradách, konzultacích.
2. Částečně ano, někdy se však zbytečně objevují "nové" postupy přejímáním ze zahraničí a přitom by stačilo obrátit pozornost do vlastní historie.
3. Současné vězeňství vychází z principů vycházejících od těchto osobností, však zahraniční zkušenosti (evropská vězeňská pravidla) nás posouvají k humanitnějšímu přístupu než tomu bylo v minulosti.
4. Současné vězeňství jistě staví praxi na osobnostech penitenciariistiky a jejich zkušenostech. K zahraničním zkušenostem se ale české vězeňství také obrací. Myslím si, že by byla chyba nevyužít tyto zkušenosti. I z těchto důvodů se organizuje celá řada mezinárodních konferencí, kde si své zkušenosti vyměňují odborníci z celého světa.
5. Pokud si musím vybrat z dvou názorů, myslím si, že staví na výše uvedených osobnostech. Nemyslím si, že je české vězeňství inspirováno zahraničím. Pokud bych mohl odpovědět volně, nemyslím si ani jedno. České vězeňství prochází neustálým vývojem a lze říci, že bylo a je formováno politickou, sociálně kulturní a hlavně ekonomickou situací.
6. Velmi často se obrací k zahraničním zkušenostem, které nejsou ovšem vždy místně přenositelné.
7. Vychází jak z našich osobností, tak si bere za vzor zahraniční zkušenosti.
8. Řekl bych, že se ze zahraničí neinspirujeme, první volba je pravděpodobnější.
9. Podle mého názoru se dnešní vězeňská služba obrací spíše k zahraničním zkušenostem.

10. Dle mého názoru staví na práci těchto osobností, ale v posledních letech se srovnáváme a čerpáme zkušenosti ze zahraničí především ze západní Evropy.

G) Jaké místo mají speciální pedagogika, sociální pedagogika, etopedie, penitenciární pedagogika v systému českého vězeňství?

1. Všechny tyto obory mají nezastupitelné místo v systému českého vězeňství. Nejde je ničím nahradit.

2. Zdá se, že dosti významné, což je samozřejmě dobře. Je však otázka, jestli současné snižování finančních prostředků neomezují některé činnosti.

3. Nezastupitelnou roli ve vztahu k zacházení s vězňnými osobami, řešení jejich problémů, pobytu ve věznicích, jejich vzdělávání, resocializaci apod.

4. V současnosti jistě stojí hodně vysoko. V minulých letech to takto nebylo. Jsou to dle mého názoru obory velmi významné pro zdárnou resocializaci.

5. Myslím si, že speciální pedagogové jsou velkým přínosem pro vězňné osoby i celý systém. Jedná se o zaměstnance, kteří nezajišťují pouze střežení a další s tím spojené bezpečnostní činnosti, ale jsou vysoce platní při edukaci mladistvých, realizaci programů zacházení, extramurálních aktivitách, pedagogických intervencích atd. Jsou to složky, které v rámci humanizace českého vězeňství jsou nepostradatelné. Mají tedy stále a velmi důležité místo v rámci penitenciárního procesu.

6. Myslím si, že dostatečné.

7. Po humanizaci vězeňství všechny tyto obory své místo ve vězeňství mají a dost podstatné, využívají se při převýchově vězňů.

8. Zřejmě mají podstatný význam i prostor.

9. Myslím si, že tyto vědní obory by měly být stavěny na první místo při práci s odsouzenými a recidivisty, ale jestli si to myslí i vedení věznic to netuším.

10. Myslím, že jsou velmi důležitou součástí systému českého vězeňství, nejen při práci s vězňnými osobami, ale i při vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby ČR.

H) Měla by být znalost práce těchto osobností součástí vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby ČR?

1. Jednoznačně určitě.

2. Rozhodně ano.

3. Ano, alespoň okrajová znalost je žádoucí.

4. Třeba oddělit druhy vzdělávání, pokud se jedná o základní odbornou přípravu typu „A“ pro příslušníky, postačí jistě zevrubné seznámení s tématem v rámci nějakého vyučovacího předmětu. Co se týká celoživotního vzdělávání, kterého se zúčastňují především odborní zaměstnanci, by jistě znalost práce těchto osobností byla na svém místě.

5. Myslím si, že ano. Historické souvislosti jsou v každém oboru důležité. Vždy navazujeme na osoby, které působily před námi. Z tohoto důvodu je nutná znalost historie. Můžeme se inspirovat či se poučit chybami z minulosti.

6. Nevím, zda jsou pro to okolnosti již dostatečně zralé, ale jednou určitě.

7. Rozhodně ano.

8. Ano, zejména u těch co s odsouzenými denně pracují.

9. Myslím si, že by se o tom zmínit mohli. Možná by nebyla ani špatná myšlenka obnovit výzkumný ústav, ale to je otázkou peněz a jiných lidí.

10. Nemyslím si, že je nutné vzdělávat takto všechny zaměstnance. Povědomí o těchto osobnostech a jejich práci by měli mít ti, kteří takové informace ke své práci potřebují, a to jsou především pracovníci - specialisté.

CH) Domníváte se, že je toto vzdělání dostatečné?

1. Aby bylo vzdělání dostatečné, bylo by dobré doplnit jej o zahraniční autory a o zahraniční studie a školy (vzdělávání, semináře) v oboru penitenciární psychologie.
2. Ne, což je patrné na nástupních kurzech. Dříve noví příslušníci pravidelně absolvovali přednášky v Památníku Pankrác. V současnosti tato přednáška není v programu nástupních kurzů.
3. Domnívám se, dostatečné není. Mělo by být prohlubováno v rámci celoživotního vzdělávání.
4. Jelikož neznám nabídku kurzů Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR nedokážu nyní posoudit. Předpokládám, že kurzy týkající se penitenciariistiky nebudou ve velké míře zastoupeny. Takže si myslím, že dostatečné není.
5. Myslím si, že dostatečné není.
6. Ne. Žádné vzdělání není dostatečné.
7. Od zaměstnavatele nikoliv.
8. Ne, v žádném případě.
9. Nemyslím si, že by Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR dostatečně vzdělal příslušníky a občanské zaměstnance v tomto oboru.
10. To nemohu posoudit, avšak žádné vzdělání bez praxe není dostatečné.

4.5 Vyhodnocení výsledků výzkumu

Rozhovory byly prováděny na pracovištích respondentů (kancelář, zasedací místnost). Následnému setkání vždy předcházela domluva prostřednictvím telefonické a elektronické komunikace.

Otázky byly respondentům kladeny ve stejném pořadí a odpovědi byly průběžně zaznamenávány na diktafon, aby bylo možné provést jejich zhodnocení. Po ukončení rozhovoru jsem odpovědi upravila do písemné formy a elektronicky zaslala respondentovi ke kontrole a konečnému schválení. Jednotlivé rozhovory s respondenty trvaly v rozmezí od 30 do 45 minut.

Vyhodnocení rozhovorů

Jednotlivé odpovědi oslovených respondentů ukazují, že se v daném tématu orientují a dokážou o něm bez jakýchkoli problémů hovořit. Respondenti měli takové informace z oblasti penitenciaristiky, dle kterých lze usuzovat, že jsou vysoko nad rámec základního vzdělání zaměstnanců VS ČR. Úroveň znalostí byla vyšší u skupiny respondentů 1-5, kteří při svém zaměstnání aktivně tyto znalosti používají. Respondenti jsou si vědomi, že současné osobnosti české penitenciaristiky vychází a dále rozvíjí poznatky osobností z dob minulých, například doc. PhDr. Jiřího Čepeláka a zároveň považují za důležité inspirovat se zahraničními zkušenostmi, což se osvědčilo v minulosti především při procesu humanizaci vězeňství, kde jsme se poučili z chyb těchto zemí a za poměrně krátkou dobu docílili reformy českého vězeňství.

Celkové hodnocení jednotlivých odpovědí oslovených respondentů:

A) Z uvedených odpovědí vyplývá, že všichni oslovení respondenti mají přehled o osobnostech české penitenciaristiky, a to jak současných, tak minulých.

B) Je patrné, že respondenti, dle svého mínění, získali povědomí o osobnostech českého vězeňství díky osobnímu zájmu, studiem odborné literatury či výkonu své funkce, avšak ne převážně ze základní odborné přípravy, jak jsem předpokládala.

C) Dle respondentů je každá osobnost spojená s penitenciaristikou jedinečná a specifická. Poukazují jak na současné osobnosti, jako je například doc. PhDr. Miloslav Jůzl, který má široký rozsah znalostí v tomto oboru, tak na osobnosti z minulosti. Také neopomněli zmínit Františka Josefa Řezáče, pedagoga, který vytvořil první systém práce s vězněnými osobami a doc. PhDr. Jiřího Čepeláka, jako zakladatele Výzkumného ústavu penologického, který se zasadil o penologický výzkum a zároveň svojí činností

představoval oporu a metodologickou základnu pro pedagogy a psychology, kteří začali ve vězeňství působit.

D) Polovina dotazovaných respondentů nedokázalo na tuto otázku odpovědět. Buď takovou osobu neznali, nebo je žádná taková osoba nenapadla. Ostatní respondenti uvedli nejčastěji doc. PhDr. Jiřího Čepeláka nebo JUDr. Emila Lányho, ve smyslu nedostatečné prezentace jejich díla a dále upozornili na jméno JUDr. Martina Kocandy nebo bývalou generální ředitelku Mgr. Kamilu Meclovou.

E) Polovina respondentů uvedla doc. PhDr. Jiřího Čepeláka, který se snažil o resocializaci odsouzených a zasloužil se o odborný růst pedagogů, sociologů a psychologů, kteří s odsouzenými úzce spolupracovali. Dále respondenti uvedli Františka Josefa Řezáče, z jeho myšlenek se realizuje vzdělávání a výchova. Současně se dle jeho vzoru rozvinula praxe ukládání alternativních trestů, o kterých se zmiňoval ve svých spisech.

F) Většina respondentů se shodla, že současné vězeňství staví na zkušenostech a práci těchto osobností, avšak zkušenosti ze zahraničí (např. evropská vězeňská pravidla) nám umožňují rychleji implementovat humanitnější přístup k vězněným osobám a získávat nové zkušenosti.

G) Z uvedených odpovědí vyplývá, že práce těchto specialistů je velice platná při edukaci mladistvých, realizaci programů zacházení, extramurálních aktivitách, pedagogických intervencích, apod. V rámci humanizace českého vězeňství jsou tito specialisté nepostradatelní. Mají stále velmi důležité místo v rámci penitenciárního procesu.

H) Většina respondentů si myslí, že znalost historie je důležitá. Vždy se navazuje na osoby, které působily před námi. Z tohoto důvodu se můžeme inspirovat a poučit chybami z minulosti.

CH) Respondenti se jednoznačně shodli na tom, že vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby ČR o osobnostech v oblasti české penitenciaristiky dostatečné není. Většina z nich si myslí, že by mělo být prohlubováno v rámci celoživotního vzdělávání a reflektovat i zahraniční autory.

Ověření výzkumných problémů

Ze získaných odpovědí lze vyvodit následující závěry:

Výzkumný problém 1, ve znění „Vědomosti zaměstnanců Vězeňské služby ČR o osobnostech českého vězeňství vycházejí především ze základní odborné přípravy“, se nepotvrdila – **falzifikováno**.

Výzkumný problém 2, ve znění „Respondenti 1 - 5 (vyšší management) na rozdíl od skupiny 6 - 10 (řadoví zaměstnanci) uvažují o českém vězeňství v historickém kontextu“, se potvrdila - **verifikováno**.

ZÁVĚR

Přestože historie nejednou ukázala, že lidský život nemá příliš velkou hodnotu a trest smrti byl ukládán za zločiny ze současného pohledu lehké, našli se tací, díky kterým české vězeňství prošlo od dob Velké Moravy mnoha změnami, které vyústily v přijetí Koncepce českého vězeňství a Evropských vězeňských pravidel.

Již na počátku 17. století se Jan Amos Komenský výrazným způsobem zasadil o reformu v oblasti zacházení s vězni a pachateli trestných činů. Jeho následovnicí byla císařovna Marie Terezie, která vydala nový trestní kodex, který omezil ukládání tzv. „hrdelních trestů“ a v roce 1776 zakázala mučení. Následovníkem právních, ale i vězeňských reforem císařovny byl její syn Josef II., který dospěl ke zrušení trestu smrti a jeho nahrazení doživotním uvězněním v pevnosti. V pozadí těchto událostí stál Joseph von Sonnenfels. Rozsáhlejší publikační činnost v oblasti penologie můžeme najít u Františka Josefa Řezáče, ve kterých se projevil jeho zájem o speciální pedagogiku, ale i volání po humanizaci tehdejšího penitenciárního systému.

Po vzniku Československé republiky navázal stát na historické penitenciární tradice, akceptoval rakouský trestní zákon a k jeho naplňování vytvářel nové formy a postupy ve vězeňských otázkách. Významnou osobností té doby byl JUDr. Emil Pavel Lány, který se významně podílel na utváření moderních základů vězeňství.

V průběhu druhé světové války dochází ke stagnaci a zachovávají se úvahy o trestu jako represivním a nikoli nápravném prostředku. Vznikaly pracovní a koncentrační tábory pro politické vězně a osoby s odlišnými antropogenetickými rysy.

Roku 1945 nastoupila k moci komunistická strana. Tehdejší režim nazíral na vězeňství jako na nedílnou součást represivních prostředků vůči vlastnímu obyvatelstvu. V roce 1967 byl založen Výzkumný ústav penologický v čele s klinickým psychologem doc. PhDr. Jiřím Čepelákem, který fungoval do roku 1980. V počátečním období jeho existence byly položeny základny dosud neaplikovaného penitenciárního výzkumu. Fundovaní specialisté se zaměřovali na aktuální problémy v oblasti resocializace odsouzených. V další fázi pak následovalo rozvinutí široké škály pedagogických aktivit, primárně směřovaných k rozšíření odborných znalostí příslušníků Sboru nápravné výchovy.

Po roce 1989 dochází k obnově demokratického státu. Hlavním požadavkem reformy českého vězeňství byla humanizace trestu odnětí svobody. V důsledku humanizace byla stanovena jasná pravidla v přístupu k odsouzeným, jako například neponižovat jejich důstojnost, zabezpečit vhodné materiální podmínky pro život ve vězeňských zařízeních, aj. Název Sbor nápravné výchovy se změnil na Vězeňskou službu ČR, byl přijat zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.

Novodobé směřování poslání Vězeňské služby ČR je stanoveno Konceptí českého vězeňství do roku 2015, která byla přijata v roce 2005. Tato Koncepte byla vypracována v duchu Evropských vězeňských pravidel a jsou v ní stanoveny strategické cíle Vězeňské služby ČR, které by měla v tomto období naplnit. K naplnění těchto cílů není možné jen vycházet ze současného stavu, ale také poučit se z minulosti. Domnívám se, že povědomí o přínosu práce výrazných osobností české penitenciaristiky a penologie by měla být součástí znalostí každého, kdo bude nové vězeňské koncepce rozvíjet.

Tato diplomová práce by mohla být podnětem pro vedení vězeňské služby v oblasti řízení lidských zdrojů k dalšímu rozvoji a vzdělávání příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby ČR a dále také Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Zákony

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Nařízení generální ředitelky Vězeňské služby České republiky č. 43/2000, o zřízení a činnosti Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby České republiky

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 50/2012, kterým se vydává organizační řád Vězeňské služby České republiky

Literatura

BAJCURA, Lubomír: *Kdo byl Emerich Polák? České vězeňství 1/1998*. Praha: Vězeňská služba ČR, 1998.

BAKOŠOVÁ, Zlatica: *Sociálna pedagogika: Vybrané problémy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994. ISBN 80-223-0817-X

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol.: *Sociální ochrana – terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7380-138-0

ČERNÍKOVÁ, Vratislava: *Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci)*. Praha: Policejní akademie České republiky, Katedra kriminologie, 2005. ISBN 80-7251-207-2

ČERNÍKOVÁ, Vratislava – MAKARIUSOVÁ, Vlasta: *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně právní institut, spol. s r.o. Most, 1997.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila: *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. ISBN 80-86473-86-4

HÁLA, Jaroslav: *Teorie a praxe vězeňství I., Prevence mimořádných událostí výkonu vazby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1996. ISBN 80-7040-235-0

HÁLA, Jaroslav: *Teorie a praxe vězeňství II., Optimalizace výkonu trestu odnětí svobody*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1999. ISBN 80-7040-376-4

HÁLA, Jaroslav: *Úvod do teorie a praxe Vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86706-30-6

HORNA, Oldřich: *Osobnost spojená s historií vězeňství*. České vězeňství 4/2009. Praha: Vězeňská služba ČR, 2009.

JŮZL, Miloslav – OLEJNÍČEK, Antonín: *Penologie a penitenciární pedagogika*, Úvod do studia předmětu. Brno: Institut mezioborových studií, 2004.

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Praha: Generální ředitelství, Vězeňská služba ČR, 2005.

KRAUS, Blahoslav – POLÁČKOVÁ, Věra et. al.: *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido – edice pedagogické literatury, 2001. ISBN 80-7315-004-2

KÝR, Aleš: *Činnost Vězeňské služby ČR (1993 – 2007)*. Historická penologie 2/2007. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2003.

KÝR, Aleš: *Den českého vězeňství*. České vězeňství 1/2012. Praha: Vězeňská služba ČR, 2012.

KÝR, Aleš: *Doc. PhDr. Jiří Čepelák, CSc. (1915 – 1989)*. Historická penologie 2/2003. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2003.

KÝR, Aleš: *Moderní základy vězeňství*. Historická penologie 1/2003. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2003.

KÝR, Aleš: *Obnova československého vězeňství (1945 – 1952)*. Historická penologie 2/2007. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2007.

KÝR, Aleš: *Odkaz Jana Amose Komenského nejen českému školství*. Historická penologie 3/2003. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2003.

KÝR, Aleš: *Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc.* Historická penologie 1/2004. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2004.

KÝR, Aleš: *Rasová msta německého nacionálního socialismu*. Historická penologie 1/2003. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2003.

KÝR, Aleš: *Reforma středověkého trestního práva*. Historická penologie 1/2003. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2003.

KÝR, Aleš: *Reformní úsilí ve vězeňství*. Historická penologie 1/2003. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2003.

KÝR, Aleš: *Utváření vězeňského systému*. Historická penologie 1/2003. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2003.

KÝR, Aleš: *Úkoly a poslání vězeňského systému*. Historická penologie 1/2006. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2003.

KÝR, Aleš: *Vězeňství v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1945)*. Historická penologie 2/2007. Praha: Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR, 2007.

MAŘÁDEK, Vladimír: *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-002-5

MITÁŠ, Václav: *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007.

MONESTIER, Martin: *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers, 1999. ISBN 80-86182-05-3

NOVOTNÁ, Věra – SCHIMMERLINGOVÁ, Věra: *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-706-6483-5

RADVAN, Eduard – VAVŘÍK, Michal: *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009.

ŘEZÁČ, František: *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*, reedice, příloha časopisu České vězeňství 4, 5/1995. Praha: Vězeňská služba ČR, 1995.

SOCHŮREK, Jan: *Kapitoly z penologie I. díl, Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita, Fakulta pedagogická, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6

SOCHŮREK, Jan: *Kapitoly z penologie II. díl*. Liberec: Technická univerzita, Fakulta pedagogická, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3

SOCHŮREK, Jan: *Kapitoly z penologie III. díl*. Liberec: Technická univerzita, Fakulta pedagogická, 2007. ISBN 978-80-7372-205-0

SOCHŮREK, Jan: *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita, Fakulta pedagogická, 2007. ISBN 978-80-7372-287-6

SOCHŮREK, Jan: *Vybraná témata z forenzní psychologie pro pracovníky vězeňství*. Mimoň: Tiskárna Ralsko, s.r.o., 2003.

ŠVARŤÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-313-0

UHLÍK, Jan: *Historie věznění a vězeňství v Čechách*, Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2006.

UHLÍK, Jan: *F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*, příloha časopisu Českého vězeňství 2/1997, Praha: Vězeňská služba, 1997.

Internetové stránky

Domov sv. Karla Boromejského ©Dominik Turchich [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: <http://www.domovrepy.cz/m02domov/domov.php>

Historia regni Hungariae [online]. © 2002-2009 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: http://uhersko.com/emil_pavel.htm. ISSN 1802-0488

Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR [online]. ©2007 IVVS [cit. 2013-02-19]. Dostupné z: <http://www.ivvs.cz/?m=6>

Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR [online]. ©2007 IVVS [cit. 2013-02-21]. Dostupné z: <http://www.ivvs.cz/?m=1&s=1&typ=sub>

PERINGEROVÁ, Gabriela: Sonnenfels dával rady čtyřem císařům. *Havlíčkobrodský deník* [online], 2001. [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: http://www.kehilaprag.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=842:sonnenfels-daval-rady-tyem-cisam&catid=74:komentare-a-clanky&Itemid=55&lang=cs

Vězeňská služba České republiky [online]. © 2012. [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/organizacni-struktura-2/>

Vězeňská služba České republiky [online]. © 2012. [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401>

Jiné zdroje

BRADOVÁ, Jana: „*Historie české penitenciaristiky*“. Brno: Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně – Institut mezioborových studií, Fakulta humanitních studií, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce Miloslav Jůzl, 2011.

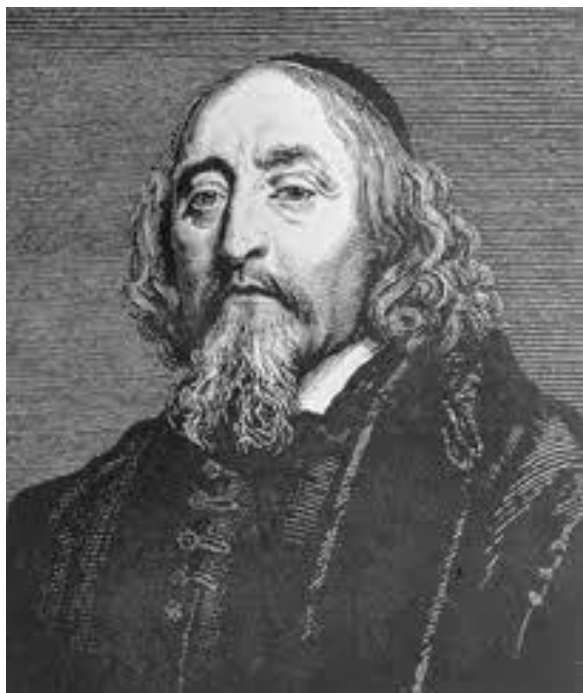
SKOŘEPOVÁ, Ladislava: „*Historie české penitenciaristiky*“. Brno, Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně – Institut mezioborových studií, Fakulta humanitních studií, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce Miloslav Jůzl, 2011.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Organizační schéma Vězeňské služby ČR.....	44
Obr. 2 Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů ČR.....	46

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Jan Amos Komenský (1592 – 1670)
- P II Joseph von Sonnenfels (1732 – 1817)
- P III František Josef Řezáč (1819 – 1879)
- P IV JUDr. Emerich Polák (1866 – 1957)
- P V JUDr. Emil Pavel Lány (1879 – 1945)
- P VI PhDr. Jiří Čepelák, CSc. (1915 – 1989)
- P VII Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc. (1928)
- P VIII PhDr. Aleš Kýr (1947)
- P IX Otázky použité k výzkumu

P I - Jan Amos KOMENSKÝ (1592 – 1670)

P II - Joseph von SONNENFELS (1732 – 1817)

P III - František Josef ŘEZÁČ (1819 – 1879)

P IV - JUDr. Emerich POLÁK (1866 – 1957)

P V - JUDr. Emil Pavel LÁNY (1879 – 1945)

P VI - PhDr. Jiří ČEPELÁK, CSc. (1915 – 1989)

P VII - Prof. JUDr. Oto NOVOTNÝ, CSc. (1928)

P VIII - PhDr. Aleš KÝR (1947)

P IX Otázky použité k výzkumu

A) Jmenujte osobnosti české penitenciariistiky, které znáte?

B) Z jakých zdrojů jste získal tuto znalost (odborná příprava Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR, při výkonu své funkce, osobní zájem, aj.)?

C) Kterou z osobností, z minulosti a ze současnosti, považujete z hlediska přínosu vězeňství za jedinečnou a proč?

D) Existuje naopak taková osobnost, které dle Vašeho názoru, není věnována dostatečná pozornost a proč?

E) Které z myšlenek těchto osobností se objevují v moderním pojetí českého vězeňství? Byly ve své době přijímány?

F) Staví současné vězeňství na práci těchto osobností nebo se obrací k zahraničním zkušenostem?

G) Jaké místo mají speciální pedagogika, sociální pedagogika, etopedie, penitenciární pedagogika v systému českého vězeňství?

H) Měla by být znalost práce těchto osobností součástí vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby ČR?

CH) Domníváte se, že je toto vzdělání dostatečné?